

Kgl. resolutioner og bekendtgørelser om danske liturgiske forhold i perioden fra ca. 1680 til 1901

Jeg har i nogen tid haft planer om en bog med en udgave af Baggers Alterbog fra 1688 og en redgørelse for de danske alterbøgers historie i den periode, hvor Baggers forord indgik i alterbøgerne, dvs. fra 1688 til 1901. Det var planen, at der i udgivelsen skulle indgå et bilag med de relevante kgl. resolutioner og bekendtgørelser fra perioden. Indtil videre har jeg ikke fået realiseret planerne, og jeg er ikke færdig med at indsamle de relevante tekster. Men jeg har alligevel fået indsamlet en del tekster, som ellers kan være ret svært tilgængelige. Så selv om arbejdet ikke er afsluttet, har jeg besluttet mig for en foreløbig udgivelse af arbejdspapirerne på min private hjemmeside.

Resolutionerne anføres i kronologisk rækkefølge. Jeg har anført mine kilder, primære og sekundære. Desuden er der ofte også nogle bemærkninger, der mest er beregnet til eget brug. Det er for andre end mig selv, måske ikke altid helt klart, hvad der er tekstudgivelse, og hvad der er mine bemærkninger.

Sakskøbing, februar 2020

Holger Villadsen

1683, 13. maj: Forordning om barseler og bryllupper

De tillades ikke på søndage og helligdage.

k: H. de Hofman, 1778, Kort Register

1683: Forordning om brudevielse i hjemmene

Forordningen giver mulighed for at holde brudevielse i hjemmene.

k: Jette Holm i Betænkning 973 fra 1983 om brudevielse (s. 72). Hun skriver, at brudevielse i hjemmene var almindelig til langt ind i 1800-tallet.

HV: Bestemmelserne var formentlig gyldige, indtil der kom en ny forordning om brudevielse i 1824 (?).

1684, 8. marts: Forordning Om Trende almindelige Bede-Dage.

Der skal holdes tre bededag i Danmark, den 18. og 25. april, samt 2. maj.

Formentlig i 1685. Hvilken ugedag er det? Formentlig 3 fredage?

Chr. den Femtes Forordninger fra 1684 til 1695, Kbh. 1751, s. 74-78.

Formentlig ikke relevant i denne sammenhæng.

1685: Kirkeritualet

Måske også uddrag heraf – men det bliver vist alt for omfattende. På den anden side, findes tingene ikke udgivet ellers – eller nemt tilgængelige. Og mange af bestemmelserne er jo i høj grad relevante for emnet: danske alterbøger i perioden 1688-1901.

PS: Jo, det vil blive alt for omfattende at bringe teksten her. Jeg kan evt. anføre en oversigt over indholdet, og så i øvrigt henvise til den relevante originaltitel, samt relevante senere udgaver. De relevante kapitler i Kirkeritualet 1685 er:

- I. Capitel Om Guds Tieneste i Kirken med Læsning, Bøn, Sang, Messen for Alteret og Prædiken.
- II. Capitel Om Daaben.
- III. Capitel Om Barselsqvinder, Jordemodere og Qvindernis Kirkegang efter deris Barselseng.
- IV. Capitel Om Skriftemaal og Afløsning.
- VIII. Capitel Om Egteskab.
- IX Capitel Om Lig og Begravelse.

Det vil i givet fald betyde, at jeg skal aftrykke det meste af Kirkeritualet. Det forekommer ikke fornuftigt. Og det vil helt klart sprænge rammerne! Men betyder det så, at jeg helt skal udelade de juridiske bilag?

Original 1685: Danmarks og Norgis Kirke-Ritual. Kbh.: Trykt af Joachim Schmedtgen. 8+383+5 s. Senere udgaver:

- Latinsk oversættelse ved Petrus Terpager, Havn. 1706.
- Dannemarkes og Norges Kirke Ritual, Kbh. 1761/1762.
- Ny udgave af Danmarks og Norges Kirkeritual, ved Andres Krogh, 1855.
- Danmarks og Norges Kirke-Ritual, Christiania 1883.
- Genudgivelse af Udv. for Konvent for Kirke og Theologi, 1985.

1686, den 16. januar: Forordning om Kirke-Ritualet.

Vi Christian den Femte, af GUds Naade, Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst, Giøre alle vitterligt, at eftersom Vi til Guds Tienestes Befordring, sambt Kirke-Ceremoniernes desto bedre Uniformitet og Liighed udi Vore Riger Danmark og Norge, allernaadigst for got have eragtet, de forhen udgangne Kirke-Ordinantzer at lade revidere, forandre og forbedre, saa vit som Menighedernes Tarv det sømmeligst og best udkrævede, og samme Verk

som saaledes efter Vores allernaadigste Befaling i et Ritual er forfattet og samlet, nu omsider ved offentlig Tryk er forfærdiget; Da byde Vi hermed og befale alle Vore kiære og troe Undersaatter udi bemeldte Vort Rige Danmark, særdeles alle Superintendenter, Provster, Præster, Skole-Betiente, Klokkere, Degne, Substituter, og Geistligheden udi Almindelighed, saavelsom og alle baade Danske og Tydske Menigheder sammesteds, at de sig efter forskrevne Ritual, fra nestkommendes Pintzedag at regne udi alle Maader allerunderdanigst og allehørsommeligst retter og forholder, under Straf som vedbør; Og ville Vi allernaadigst, at Vores Grever og Friherrer, Stifts-Befalingsmænd, Superintendenter, Amptmænd, Landsdommere, Præsidenter, Borgemestere og Raad, Byefogder og alle andre, som dette Vores Patent under Vort Cancellie-Seigl tilskikket vorder, det paa behørige Steder til alles Efterretning strax lader læse og forkynde. Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 16 Januarii Anno 1686.

Under Vor. Kongl. Haand og Signet

Christian

(L. S.)

Kong Christian den Femtes Forordninger og Aabne Breve ..., Kbh. 1751, s. 250-251.

HVI: Afskrift på KB den 22. febr. 2010. Korrekturlæst en enkelt gang.

Original findes på KB, opstilling: 7,-54.

HVI 12. jan. 2015: Jeg fandt også en anden version i Casper Peter Rothes ... fuldstændige Udtog og Samling af hidindtil utrykte Kongelige Rescripter, Resolutioner ... Kiøbenhavn 1784, s. 231-233.

1686, 27. marts: Forordning Om en Extraordinaiere Bede-Dag Aarligen.

Regel om, at der årlig skal holdes en ekstraordinær bededag den fjerde fredag efter påske.

Kong Christian den Femtes Forordninger og Aabne Breve ..., Kbh. 1751, s. 263-265.

I første omgang har jeg ikke fået skrevet teksten af, men kun registret, at den er der. Jfr. bl.a. Alterbog 1830, s. 193.

1688, 7. april: Forordning Om den ny Alter-Bogs Brug.

Vi Christian den Femte, af GUds Naade, Konge til Danmark og Norge, etc. Giøre alle vitterligt, at eftersom Vi til GUds Tienestes Befordring allernaadigst haver for got eraget Alter-Bogen, der bruges i Vores Riger Danmark og Norge, at lade revidere, forbedre og paa nye oplegge, og samme Verk nu omsider, efter Vores forhen allernaadigste udgivne Kirke-Ritual er indrettet, og ved offentlig Tryk forfærdiget; Da paa det over alt i Kirkerne en Uniformitet og Lighed efter fornævnte Vores Kirke-Ritual, treffes og holdes kunde; Byde Vi hermed og befale alle Superintendenter, Provster, Præster og Geistligheden i almindelighed udi

begge Vores Riger Danmark og Norge, at de ej nogen anden end forskrevne Alter-Bog, enten for Alteret, paa Prædikestolen, eller udi anden Guds Tienestis Forretning, fra førstkommende Advents Søndag at regne, enten selv bruger, eller bruge lader, under en Rigsdlrs. Straf til fattige Præste-Enker for hver gang de befindes sig herimod at forsee, saasom Vi den gamle Alter-Bog herimod, fra den Tid aldeles vil have afskaffet; Hvorfore ogsaa Superintendenterne over alt den Anordning haver at gjøre, at enhver Kirke uden Forskiel her i Vort Rige Danmark, og Hovet-Kirkerne udi Vort Rige Norge, udi det enhver af dennem allernaadigst anbetroede Stift sig et Exemplar af bemelte Alter-Bog med forderligste forskaffer og tilkiøber, som indbunden skal koste Syv Mark Danske, og u-indbunden En Rigsdaler; hvorefter alle og enhver saavel Proprietarier som Jus Patronatus til nogen Kirke ejer, som andre vedkommende, sig under Straf, som vedbør, hørsommeligen haver at rette; Og ville Vi allernaadigst, at Vores Grever og Friherrer, Stiftsbefalingsmænd, Superintendenter, Ambtmænd, Præsidenter, Borgemestre og Raad, Fogder og alle andre vedkommende Betiente, som dette Vores aabne Brev under Vores Cancellie-Seigl tilskikket vorder, at de det paa behørige Steder til alles Efterretning strax lader læse og forkynde. Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 7 April Anno 1688.

Under Vor Kongl Haand og Zignet
Christian.

Kong Christian den Femtes Forordninger og Aabne Breve ..., Kbh. 1751, s. 427-428.
HVI: Afskrift på KB den 22. febr. 2010. Korrekturlæst en enkelt gang.
Jf. Matzen-Timm, s. 394.

1688, 14. april: *Forordning om brug af det forfattede ritual.*

k: Møllers Haandbog 1867, s. 60.

1699, 21. juli: *Forordning om brug af Kingos salmebog.*

Kingos kirkesalmebog skal overalt i begge riger bruges ved gudstjenesterne.

k: Møllers Haandbog 1867, s. 70. Han henviser også til et reskript af 21. november 1699.

1720, 10. og 26. juni: *Kgl. reskript, hvorefter der indbentes udtalelser fra landets gejstlighed vedr. evt. revision af Alterbogens nyoplag.*

Jf. Skovmose i Kirkehist. Saml. 1991, s. 118 (117-128). Trykt i Fogtmann III (1793).

Der kom ikke noget ud af sagen, og papirerne er gået tabt. Alterbogen fra 1688 var ikke blevet trykt i andet oplag. Næste alterbog kom i 1730. Det kan nok være relevant i kommentarerne til alterbogen fra 1730 at gøre opmærksom på de forudgående overvejelser om en mere gennemgribende revision.

1729, 18. marts og 8. april: Kgl. forordning om, at salmen »O Gud vi love dig«, der blev sunget til indledning ved froprædiken og to gange om året ved højmessens, udskiftes med salmen »O store Gud vi love dig«.

Fogtmann, Kgl. Rescripter ... 1699-1730, III Del, Kbh 1793.

Jfr. Skovmose 1991. HVI: Den forekommer ikke umiddelbart relevant eller nødvendig i min sammenhæng.

1731, 14. sept.: Forordning om taksigelsesfest for ophør af ildebrand i København den 23. okt. 1728.

Matzen-Timm, s. 396. Bortfaldt igen ved forordning i 1770. Den kunne være i alterbogen fra 1751 og 1760, men jeg har ikke lagt mærke til det. Jeg har muligvis for at se efter, næste gang jeg skal til Kbh. (marts 2010).

Jf. endvidere Zwergius 1754, s. 369, som skriver, at bøn og kollekt er forfattet af biskop Christen Worm. Her lader det til, at festen kun skulle holdes i selve byen København.

1735, 12. marts

Forordning om afskaffelse af misbrug af sabbatten og helligdagen.

k: H. de Hofman, 1778, Kort Register

1736, 13. januar: Forordning angaaende den tilvoxende Ungdoms Konfirmation og Bekræftelse udi deres Daabs Naade.

Vi Christian den Sjette, osv. [jeg udelader her det meste og nøjes med paragrafferne om selve konfirmationshandlingen].

10) Naar Konfirmationen skal angaae, da skal efter Prædiken og strax for den gudelige Konfirmations-Forretning begyndes, at sjunges: I Jesu Navn skal al vor Gjærning skee! eller: Kom Gud Skaber O Hellig-Aand! Derpaa lader Læreren Børnene op for Alteret, eller og han gaaer ned paa Kirkegulvet, og lader Drengene staae paa den ene og Pigerne paa den anden Side, saa begynder han da denne hellige Forretning med en hjertelig Bøn, holder en kort Tale uden vidtløftig Harangveren, saasom hans Embede da fornemmelig er ved Spørgsmaal at give Børnene Anledning til at giøre den ganske Menighed rede for det Haab, som er udi dem; men udi Overhøringen i sig selv gaar han enten Katechismi fem Hovedparter igjennem, eller han tager Saliggjørelsens Orden for, eller og Poenitenses-Parterne, og søger at faae dem de øvrige Troens Artikler indprentede; herpaa gaar han fra Barn til Barn, og ikke af Passion eller Effekter, gaaer et eneste forbi, saasom hvert Barn maa lade Menigheden høre, hvad det har

lært. Er der et Barn, som ikke kan svare til et eller andet Spørgsmaal, da gaaer han det forbi, og spørger et andet derom, som staaer næst ved, og det uden at beskjemme det andet Barn med noget Ord for Menigheden, saasom Læreren ved dette hellige Værk overalt maa entholde sig fra al Partiskhed og Persons Anseelse; og formærker han, at Børnene ikke svarer tydeligt og forstaaelig nok, saa opmuntrer han dem med Sagtmodighed til at tale frit, høit og saa Folk kan forstaae det.

II) Naar Examen er forbi, da gaaer Læreren til Konfirmationen i sig selv; til hvilken Ende han foreholder Børnene, hvor vigtig deres Daabs Pagt er, giver dennem tilkjende, at de nu selv skal gjentage det, som Fadderne ved deres Daab forhen havde tilsagt og gjort Gud Løfte om paa deres Vegne, og sligt opvækker han dem til vel at betænke; derpaa tilspørger han enhver i Særdeleshed, om han af ganske Hjerte forsager Djævelen og alt hans Væsen og alle hans Gjerninger (hvilket maa først vel forklares, hvad det haver udi sig), dernæst om han af ganske Hjerte troer paa Gud Fader, Søn og Hellig-Aand (efter at han først vel forklaret den saliggjørende Troes Natur og Egenskab), for det tredie, om han vil blive udi saadan sin Daabs Pagt indtil sin sidste Ende, saa maa han saadant med et tydeligt Ja stadfæste og bekræfte, og give hannem sin Haand derpaa; naar Konfirmandus saadant haver gjort, lægger Læreren efter Christi Exempel hans Haand paa Barnets Hoved og gjør han omtrent saadan en kort Bøn: Den treenige Gud, som fordem haver antaget dig til sit Barn udi den hellige Daab, og gjort dig til en Arving til det evige Liv, Han ville opholde dig udi saadan din Daabs Naade indtil din salige Ende; Han give dig Bestandighed i din Tro, din Sjæl til Salighed. – Naar saadan Indvielse er skeet ved ethvert Barn, holder Læreren en kort Tale, og viser derudi Børnene, først hvad de nu have gjort og givet Gud Løfte om, og at saadant er en formelle Ed for Herren, hvorudover de saameget mere ere forpligtede til, desto troligere og fastere at holde den fornyede Pagt, saa og aldrig nogen Tid at forlade den sande evangeliske Religion, eller i deres Liv og Levnet at vige fra de Sandheder, derudi indeholdes, hvilke de nu har bekjendt og svoret sig til. For det andet skal Læreren opvække de kjære Børn til en sand Taknæmmelighed imod Gud, for den Naade, som Gud dennem i deres Daab haver ladet vederfare, og for den dem nu forlenede Kundskab om den rette Vei til Livet, og at dennem nu og skal vederfares Naade, at de maae annammes iblandt deres Tal, som nyder Sted ved Jesu Bord. For det tredie formaner han dennem og hjertelig til, vel at betænke deres Daabs Pagt, den de nu haver gjort Ed paa, og at lade al Verden see og kjende, at de ere blevne Guds Bundsforvante, og til den Ende at lade deres sande

levende Troes og en retskaffen Christendoms Lys skinne og lyse for al Verden, at de maae see deres gode Gjæringer og prise deres Fader i Himmelen.

Hvad Tid de konfirmerede Børn derpaa kan gaae til Guds Bord, det maa overlades deels til deres egen Attaa og Drift, deels til deres Forældred Villie, men deels ogsaa til deres Læreres Godtbefindende, og omendskjønt Lærerne vel maae raade Børnene at de endnu fremdeles skulle komme til Katechisation med andre Børn, saa forunde dem dog derudi deres Frihed; men dertil skal Læreren hjertelig formane og forbinde alle konfirmerede Børn, at de aldrig uden sand Prøvelse og Forberedelse komme frem til Herrens Bord, og at de for alting stræber efter den Omvendelse og Bøn, at bringe det dertil, at de den første Gang maae gaae dertil med en inderlig Hjertens Bevægelse, saasom saadant vilde give en kraftig Indtryk i deres Sjæle, saalænge de levede.

....

Her afskrevet fra »Konfirmation og Konfirmationsforberedelse«, Århus 1982, s. 286-287. Bogens kilde er: C. S. Klein, Samling af endnu gjældende Love og Anordninger m.v. 1683-1784, Kbh. 1864.

Jeg bør dog nok snarere referere til »Christian VI.s forordninger 1736«, som findes på Kgl. Bibl. Jfr. endvidere J. H. Schou: Chronologisk Register, III Deel, Kbh. 1795.

I ovennævnte afskrift er selve konfirmationsbønnen ikke gengivet.

1736, 28. april: Forordning om kirkebønnen

Jf. Matzen-Timm, s. 416.

HVI 25.2.10: Umiddelbart har jeg ikke lagt mærke til, at den blev indført i alterbøgerne 1751 og 1760. Ja, jeg er nærmest sikker på, at der på dette område ikke er forandringer i forhold til alterbogen 1688.

1737, 22. februar: Reskript om, at der hver fredag skulle holdes bøn (bededag)

k: Matzen-Timm, s. 399. Reskriptet omtales også hos Lindhardt 1986, s. 146, note 8: Et reskript af 22.2.1737 (Fogtmann, bind IV.1.432) indfører lectio continua af NT og visse dele af GT ved korsangen, men kun i Sjællands stift. Det har ikke givet nedslag i alterbøgerne.

1738, 22. august

Reskript, som ophæver lovbestemmelsen i D.L. 6-3-1 om straf for ikke at søge gudstjeneste på søn- og helligdage. Forudsætningen har altså indtil da været, at alle gik i kirke hver søn- og helligdag. Men det har næppe været tilfældet.

k: Glædemark 1948, s. 26 + note.

1739, 1. maj

Reskript om, at ugedagsprædikenerne stort set faldt bort. I et vist omfang opretholdes fredagsprædikenerne, hvor de hidtil har været i brug.

Onsdagsprædikenerne skal dog opretholdes i de større kirker i Kbh. og enkelte andre større byer. På landet henlægges den ugentlige bøn til skriftemålet om lørdagen. Onsdagsprædikenerne skal dog holdes i fastetiden. Froprædikener bortfalder generelt.

Matzen-Timm, s. 397, 399, 400 og 401.

1739, 15. maj

Reskript om morgengudstjenester på hverdage.

Matzen-Timm, s. 399.

1739, 20. november

Reskript om opretholdelse af visse froprædikener. Er formentlig ikke relevant i denne sammenhæng.

Matzen-Timm, s. 401.

1739, 18. december

Kgl. reskript om præludier. Organisterne må ikke gøre deres præludier længere end, at den del af gudstjenesten, som falder inden prædikenen, højst varer 1 time. Enkelte salmer blev valgt af præsten, de øvrige var fastsat i kirkeritualet.

k: Larsen 1936, s. 20.

1741, 7. januar

Resolution om afskaffelse af privat-kommunion.

k: H. de Hofman, 1778, Kort register.

Der er resolutioner om samme sag den 6. nov. 1744 og 3. juni 1741. Jeg kan ikke gennemskue relevansen.

1741, 7. januar

Reskript om bl.a. de månedlige bededage på landet. Er formentlig ikke direkte relevant, men korresponderer dog med opretholdelsen i alterbøgerne af en bededag til allersidst efter 27. s. e. trin. Den opretholdes i alle alterbøgerne til og med 1901.

Matzen-Timm, s. 399.

1741, 13. januar

Forordning om gudelige forsamlinger. I artikel 12 ophæves sognebåndet, som var fastlagt i D.L. 6-3-1.

k: Glædemark 1948, s. 26-27 + note.

1741, 5. maj

Forordning om, at ingen må giftes, før han har været til konfirmation

k: H. de Hofman, 1778, Kort Register.

HVI: Næppe relevant her.

1743, 7. januar: Reskript om anmeldelse til skriftemål

De der vil til alters (nadver) skal forinden melde sig hos klokkeren til skriftemål. Det skal ske senest 2 dage før skriftemålet. De skal sikre sig, at de er hjemhørende i sognet og at de er konfirmeret.

k: Møllers Haandbog 1867, s. 151.

HV: Når bestemmelsen findes i håndbogen fra 1867, kan man vel gå ud fra, at det fortsat var almindeligt med personligt skriftemål forud for nadver.

1745, 19. marts

Forordning om hjemmedåb, fremstilling og provsters udgifter ved præstebørns dåb. Det er ikke klart, at det er relevant her, men det kan være det, hvis det udløser ændringer i alterbogen – eller burde gøre det.

k: Lindhardt 1986, s. 148, note 7. Jf. Schou III, s. 607ff.

1745, 3. december

Reskript om, hvordan præster skal forholde sig i tresogns-pastorater. Præster kan normalt kun holde to gudstjenester.

1747

Reskript om indskrænkning i salmesangen, vist nok primært før prædikenen.

k: Engelstoft 1840, s. 72, note. Jfr. Ussing.

1747, 3. november

Kgl. reskript om ringning. Der skal ringes første gang en halv time før gudstjenesten, anden gang et kvarter og og tredje gang til den fastsatte tid.

k: Larsen 1936, s. 20.

1754, 22. november

Kgl. reskript om en moders indledning i kirken. Ikke umiddelbart relevant.

k: Biskoppernes Vejledning 1949, s. 102.

1756, 17. december

Reskript, som ophæver pligten til at modtage nadver mindst én gang om året. Kravet var fastsat i D.L. 2-5-26 og 2-5-27, men blev nu ophævet. Jfr. også bestemmelse i 1790.

k: Glædemark 1948, s. 27 + note

1759, 25. maj: *Forordning om konfirmation*

Ifølge denne forordning sattes konfirmationsgrænsen mellem det 14. og 19. år. Den kan være liturgisk relevant, men er det formentlig ikke.

Min kilde er: Konfirmandundervisning og konfirmation, Kbh. 1962, s. 53.

1760

Reskript om reduktion i salmesangen, primært før prædiken.

k: Engelstoft 1840, 72.

1765, 10. maj

Rescr. (til Missions-Collegium), ang. hvorledes med de af L. C. Stistrup skjenkede Bibler, Postiller og Psalmebøger, til at bruges og læses i de kirker, hvor der er Messefald, skal forholdes.

Efterat Kongen har ladet Collegium tilsende de af vedkommende Biskopper indgivne Betænkninger, angaaende Lauritz Christensen Stistrups gudelige Forsæt, at ville give saa mange Quart-Bibler, Borchmans Postiller og Psalmebøger, som kunne behøves, til at læse og bruge, paa Søn- og hellige Dage, saavel som de Dage, naar Passions-Prædiken ellers holdes, i de Kirker, udi Danmark og Norge, hvor der er Messefald, er Kongen nu af Collegii Forestilling bleven refereret, at det formeener, at denne gudelige Stiftelse best kunde iværksættes paa følgende Maade:

1) I de Kirker, hvor Messefald er, og ellers ingen Prædiken holdes, skulde, alle Søn- og hellige Dage, saavel som de Dage, hvor Passions-Prædiken ellers holdes, ringes, som sædvanligt, 3 gange, for at sammenkalde Menigheden, da Gudstjenesten Kl. 9 om Sommeren, og Kl. 10 om Vinteren, begyndes med den sædvanlige Bøn og Fader vor etc., hvorefter synges 2 Psalmer, Aleeneste Gud i Himmerig etc. og Nu bede vi den Hellig Aand etc. Derefter 1 eller 2 Capitler i det gamle Testamente, alt som de ere lange til, og efter en af hver Stifts Biskop foreskreven Orden; hvornæst synges Vi troe alle sammen paa en Gud etc. og den Dags sædvanlige Vers, som ellers bruges, naar Præsten gaer i Prædikestolen; saa

oplæses Dagens Evangelium med sin Forklaring af Brochmans Postil, som sluttet med Fader vor etc.; hvorpaa læses et Capitel af det ny Testamente, ligeledes efter hver Biskops Anordning, paa hvilken synges den Dagen tilhørende Psalme efter Prædiken, som sluttet med den sædvanlige Bøns Læsning efter Tjenesten, og Fader vor etc.; men i Fasten læses aleene Passions-Prædikenen med de sædvanlige Bønner og Psalmer for og efter. Alt dette forrettes i Chors-Døren.

– 2) Da det synes billigt, at Menigheden, som skal have Nyttten af denne Stiftelse, selv bør bekoste at lønne den, som gjør denne Forretningm, saa kunde dertil tages en Skoleholder, som boer nær ved Kirken, og, i Mangel heraf, enten tilbydes [?] Præstens Medhjelpere, naar de dertil ere beqvemme, eller en anden skikkelig Mand, som kan læse og synge høit og tydelig, af Præsten med Provstens Samtykke dertil udvælges, og derfor nyde en billig og taalelig Belønning, som de begge bestemme, og kan ei behøves ret stor i Danmark, hvor ikkun hver 3die hellig Dag er Messefald i de Kald, som have 3 Kirker.

– 3) Præsterne i hver Menighed skulle have nøie Indseende med, at Bøgerne behandles vel, saa de ei komme til Skade, og bevares paa et tørt, sikkert og beqvemt Sted i Kirken, som dog findes ved mange Kirker; men i Mangel deraf, og hvor et særdeles Gjemme, formedelst Kirkens store Fugtighed, til Bøgernes Conservation skulde behøves, der maatte et lidet Skab med behørig Laas og Nøgel til Bøgerne anskaffes, samt overalt en Læsestoel, hvorved den, der forestaaer Forretningen, kunde staae og læse i Chors-Døren, og derefter hensættes paa det beste Sted i Kirken, som overlades til Præsten af vælge og bestemme, da saadan Udgivt synes nærmest at kunne tilfalde Kirken, og ikke være af nogen Betydenhed, h...st i Norge, hvor de fleeste af deslige Kirker findes, hvor og Bræder koste lidt, og Arbeidet fast af hver Bondekarl kan forrettes, desaarsag og ingen af Biskopperne i Norge derom har gjort Erindring.

– 4) Som og bemeldte Bøger, i hvor omhyggelig de end forvares og bruges, dog omsider i Tidens Lænade maae blive ubrugelige: da, paa det denne til almindelig Opbyggelse gjorte Stiftelse ikke tilligemed Bøgerne skulde ophøre, hvilket vilde være tvertimod Stifterens Sind og Ønske, har han lovet at samle, og næste Aar, vil Gud, at levere en Capital af 500 Rdlr., der paa aarlig Rente mod sikkert Pant udsættes, og bliver staaende urørt, indtil den af Renterne opvoxer til 1000 Rdlr., hvilken Fond da formodes inden 25 Aars Forløb i længste, efter Tidernes Medfør, at kunne samles; og, at Bøgerne ved god Forsynlighed til det Brug i mindste kunde udholde 30 Aar, saa skulde, efter saadanne 30 Aars Forløb, de manglende Bøger efterhaanden suppleres af formeldte Fonds indkommende Renter, og ved Biskopperne i Tide requireres af det Kongelige Vaisenhus da værende Direkteurer, som få samme Fond at besørge, og ufeilbar foranstalter nye Bøger i

de Ubrugeliges Sted, saavidt Renterne kunne tilstrække, dog saaledes, at, ifald Mangel paa disse Bøger, inden bemeldte 30 Aars Forløb, skulde anmeldes, maatte Præsterne, som derved viiste, at de ei havde havt den tilbørlige Omsorg for Bøgerne, være pligtige til, selv at anskaffe de Manglende, saa at Tjenesten desaaarsag ei bliver forsømt.

– 5) Paa det at denne gudelige Indretning kan blive desto antageligere af Menighederne, skulle Præsterne, førend den begynder, tillyse den af Prædikestolene, og da tillige forestille Tilhørerne dens store Nytte, og formane dem til, flittig at bivaane samme. Og, for at forsikre sig, saavidt mueligt, om den Varighed, skal ikke aleene Præst efter Præst flittig vaage over den, men endog Provsterne skulle, ved deres aarlige Visitatser, nøie efterforske, om alting gaer ordentligen og skikkeligen til, samt om Bøgerne vel bevares og medhandles, saa og opmuntre Alle og Enhver til denne Gudstjenestes flittige Iagttagelse, og i de Aarlige Beretninger tilmelde Biskoperne, hvorvidt den iagttages, eller ei, som igjen, ved Overlæg med dem og Præsterne, saavelsom ved deres Omreiser i Stiftet, paa alle muelige Maader søge at raade Bod paa al Uorden og Misbrug. Og synes nok af den samme Straf, som Kongens Lov og Forordning dicterer for anden modvillig Gudstjenestes Forsømmelse og Misbrug ogsaa her at kunne gielde, ei saa meget til Straffens virkelige Udøvelse, som til Afhold ved Skreck derfor.

– 6) Da vel neppe en Anstalt paa alle Steder lige vel vilde passe sig, saa maatte det Forslag, som hver Kirkes Præst efter de forskjellige Beskaffenheder maatte gjøre, leveres til Provsten, af ham med hans Betænkning sendes til Biskopen, naar det med eller uden Forandring af Biskopen ... , eller, om det skulde synes fornødent, af Stiftamtmanden og Biskopen tillige, da være en Regel, som bag i den Menigheds Kirkebog skulde indføres, men, inden Provsten indsendte Forslaget til Biskopen, maatte han indhente og sende Kier-Eiernes (hvad Proprietair-Kirker angaaer) Betænkningen, om de mod Forslag havde noget Betydeligt at erindre; det var og best, om Menighederne forud godvillig vilde villige i det Forslag, som maatte gøres dem bekjendt, inden det til Biskopen blev udsendt, da Biskopen kunde vide, om der var Raisons nok til at autorisere Forslaget, eller deri gjøre nogen Forandring. Og, endskjønt der da vel blev nogen Ulighed i Anstalterne, ligesom der var Ulighed i Omstændighederne; saa kunde dog hver Menighed saaledes faae den efter sine Omstændigheder beqvemmeste Anstalt.

Som Kongen, paa det bemeldte Lauritz Christensen Stistrups gudelige Øiemerke kunde opnaaes og faae en forønsket Fremgang, foranførte foreslagne Poster i alt har approberet: saa befales, at Collegium samtlige Biskoper udi Nørre-Jylland og i Norge, saa og Biskopen over Sjellands Stift, for saavidt Færøe angaaer, en

Gjenpart af denne Befaling tilstiller, saa og derhos tilkendegiver dem, at de, i Følge deraf, hver udi sit Stift, herom den fornødne Anstalt haver at lade føie.

k: Kongelige Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve for Danmark og Norge, udtogsvis udgivne ... ved Laurids Fogtman, V. Deel, 2. Bind, 1754-1765 (Kbh. 1787), s. 642-644. Skannet pdf-fil modtaget august 2013 fra Jákup Hansen, Færøerne.

Jfr. Matzen-Timm, s. 404-405. Reskript om messefaldsgudstjenester, som i praksis faldt væk i løbet af 1800-tallet.

Jfr. Jens Møllers Haandbog (1867), s. 73-74. Der omtales en skrivelse af 2. febr. 1860 fra kancelliet. Man finder det beklageligt, at messefaldsgudstjenesterne på de fleste steder var gået af brug. Man ønsker biskoppen held med at få genindført dem.

1766, 17. oktober

Reskript om bortfald af borgerlig helligdag den 11. februar. Den har været med i alterbøgerne fra 1688 til 1760, men findes ikke i 1783.

Matzen-Timm, s. 396. Jfr. Glædemark 1948, s. 27

1767, 2. februar

Reskript om, at froprædiken normalt holdes kl. 7. Forekommer ikke umiddelbart relevant for alterbøgerne.

Matzen-Timm, s. 402.

1770, 26. oktober: Forordning om kirkebønner el. lign.

Samme dag: Kongelig befaling om bortfald af visse helligdage.

Matzen-Timm, s. 396 og Schou 1795, bd. V, s. 203 f.

Jfr. Glædemark 1948, s. 27 m. note.

1776, 11. december

Reskript om, at påskefesten skal fejres på samme tid som hos de tyske kristne.

Matzen-Timm, s. 397. Den ser ikke ud til at være relevant i denne sammenhæng.

1783, 7. maj: Forordning anlangende den Formular som herefter skal bruges ved den hellige Daab.

Vi Christian den Syvende, af Guds Naade, Konge til Danmark og Norge, etc. Giøre vitterligt: At eftersom Gud haver os betroet Os høieste Opsyn over sin Christelige Kirke i Vore Riger og Lande, og derved forpligtet Os, saavel til at vaage over Lærdommens Reenhed, som til at fremme og vedligeholde sand Opbyggelse i den offentlige Guds Tieneste; Saa have Vi, til dette Øiemærke

destofør at opnaae, fundet fornødent, at nogen Forandring maatte giøres i den hidtil brugte Formular ved Daabens Hellige Handling, da det er unægteligt, at Besværelsen, som længe har været afskaffet i andre protestantiske Lande; men er dog hidindtil mod alle Retsindiges Ønske beholdt i Vores Kirke, ei allene haver aldeles ingen Grund i den Hellige Skrift, men kan og lettelig opvække Forargelse. Tillige have Vi og betænkt, at fleere og tydeligere Skriftens Vidnesbyrd, saavel om Arve-Synden, som om Forløsningen ved vor Herre Jesum Christum, burde ved Daaben indprentes i de tilstædeværende Christnes Hukommelse, end den sædvanlige Formular giver dem Anledning til at erindre sig. Thi ville Vi nu hermed Allernaadigst have anordnet, at ved den hellige Daab skal Formularen overalt fra nu af, Ord til andet bruges saaledes som følger:

Er Barnet hiemmedøbt?

Kære Christne!

Efterdi Synden er indkommet i Verden formedelst et Menneske, og Døden formedelst Synden, og at Døden trængde igiennem til alle Mennesker, fordi de syndede alle; saa er nu Fordømmelsen kommet over alle Mennesker ved det ene Menneskes Fald. Hvorfor vi og alle ere af Naturen Vredens Børn, og os fattes Guds Ære. Men ligesom mange er blevne til Syndere ved [s. 102].

(Korsets Betegnelse)

xxx

Lader os alle bede:

xxx

Lader os høre det hellige Evangelium,
som Marcus skriver 10 Cap. 13. v. til 17.

xxx

(Spørges efter Barnets Navn)

xxx

(Præsten nævner Barnet)

(Barnet nævnes)

N. Jeg døber dig i Navnet Faderens og Sønnens og den Hellig Aands. Amen.

HVI 11.3.2010: Jeg stopper foreløbigt indskrivningen på KB, idet jeg formentlig lige så godt kan skrive af fra min egen alterbog fra 1783 og efterfølgende korrekturlæse i forhold til den retslige kilde.

....

(Til Fadderne ved Daaben)

I gode Christne, som have været Faddere til dette Barn, (disse Børn) I skulle være Vidner, at det (de) er døbt (ere døbte) i den hellige Treenigheds Navn. Saa skulle I ogsaa vide, hvad I ere samme Barn (Børn) pligtige, om saa skeer, at Forældrene dør, førend det (de) kommer til Skiels-Alder, at I da lade det (lader dem) oplære i den christelige Børnelærdom, om I ere der tilstæde, at de (de) maae, naar det (de) opvoxer, blive ved Christum, ligesom det (de) nu ved Daaben er indpodet (ere indpodede) udi ham.

Fred være med Eder! Amen!

I øvrigt ville Vi allernaadigst, at Ritualets Anordning ved voxne Menneskers Daab, og ved Børns Daab, som ere i Livs-Fare, samt ved hiemmedøbte Børn, hvis Daab i Kirken skal bekræftes, tillige skal iagttages, for saavidt samme bestaar i Overensstemmelse med det der nu er forordnet. Og byde Vi og Allernaadigst befale Vore Grever, Stiftsbefalingsmænd, Frieherrer, Præsidenter, Borgemestere og Raad, Fogder og alle andre, som denne Vores Forordning under Vort Cancellie Segl tilskikket vorder, at de den paa behørige Steder saavel som af Prædikestolene overalt til alles Efterretning strax lader læse og forkynde. Givet paa Vort Slot Christiansborg, udi Vores Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhavn den 7de May 1783.

Under Vor Kongelig Haand og Signet.

Christian R.

(L. S.)

J. G. Moltke.

Luxdorph. P. Aagaard.

k: Kong Christian den Syvende allernaadigste Forordninger og Aabne Breve for Aar 1783. Kiøbenhavn, trykt hos P. M. Høpfner, s. 100-106.

Jf. Lindhardt 1986, s. 147, note 2. Jf. Schou bd. VIII, s. 392 ff.

Dåbsritualet er udarbejdet af biskop N. E. Balle. Jf. Fogtmann, bd. VI.2, s. 580 f.

1785, 23. september: Reskript om konfirmationsbøn

Rescr. (til Biskopperne i begge Riger, samt til Hofprædikanten Conf. D. Bastholm), ang. et en kortere Bøn end den hidtil brugte, skal indføres ved Ungdommens Confirmation og at samme efter det (y) af Kongen approberede Udkast for Fremtiden skal bruges i baade danske og tyske Kirker i begge Riger,

hvorhos følger det fornødne antal Exemplarer til Uddeling blant Præsterne, for deraf, som meldt, at betiene sig ved Confirmation.

k: Kongelige Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve for Danmark og Norge ... ved Laurids Fogtmann, VI. Deel, 3. Bind, 1785-1786, s. 288.

(Note y) I reskriptet til biskop Balle i Sjællands Stift står der: »af Dig forfattede«. Det er altså biskop Balle, der har skrevet bønnen.

Det fremgår at reskriptet, at der har været trykt et antal eksemplarer af bønnen til fordeling blandt præsterne. Jeg må se at få fat i et sådant lille særtryk fra 1783. Måske var det det, som jeg så i ritualbogen fra 1785, som et tillæg?

KB 11.3.2010: I den store lovsamling med kongerne forordninger og åbne breve savnes årgangene 1784-1786. Jeg må derfor finde en anden kilde/udgivelse.

Jfr. Biskoppernes Vejledning 1949, s. 154-155. Konfirmationsbønnen findes i alterbogen 1812. Bønnen er forfattet af biskop N.E. Balle iflg. L. Koch.

1787, 2. december: Reskript om, at præsterne i Sjælland Stift måtte veksle mellem evangelier og epistler som prædiketekster.

Jfr. L. Kochs bog om N.E. Balle, s. 98. Reskriptet forekommer ikke umiddelbart relevant i denne sammenhæng. Og jeg har ikke konstateret noget nedslag i alterbogen.

1798, 13. april: Reskript om brug af ny salmebog

Den i Aaret 1790 udarbejdede ny evangelisk-christelige Psalmebog er tilladt at indføre i enhver Menighed, uden at derom først behøves at gøres Ansøgning, naar Pluraliteten af samme deri er enig.

k: Møllers Haandbog 1867, s. 70.

1798: Bestemmelser om salmevalg. Salmebogsreform: Evangelisk-kristelig salmebog = Balle salmebog.

Ove Paulsen i Pfb 1991, s. 903. Frit salmevalg foreslås i 1791 af prof. Treschow (jfr. L. Koch om Balle, s. 96).

1799, 4. januar: Kgl. resolution om, at trolovelsen bortfalder som obligatorisk handling forud for vielsen.

Jfr. Lindhart 1985, s. 16. Samt L. Koch, Balle, s. 112: Ved forordningen af 4. januar 1799 afskaffedes trolovelsen som en overflødig skik. Den er med i alterbogen fra 1783, men er udeladt i alterbogen fra 1812.

HVI 22.4.2013: Jeg kunne ikke finde resolutionen under pågældende dato hos Fogtman – og heller ikke lige efter.

1800, 4. juli: Kgl. resolution om bemyndigelse til cancelliet om at godkende bortfald af gudstjenester.

Jfr. Matzen-Timm, s. 401. Det er vist nok ikke umiddelbart relevant for alterbogen. Men nogle af de større forandringer i forhold til kirkeritualet 1685 kan godt medtages, hvis jeg i det hele taget trykker sådan en samling juridiske bestemmelser.

1800, 8. november: Canc. Prom. (til samtlige Biskoper i Danmark og Norge, Siellands Biskop undtagen¹), ang. at den ny evangelisk-christelige Psalmebog maae bruges ved Gudstjenesten.

Gr. I Anledning af en Indberetning fra Biskop Dr. Balle, om Fremgangen med den ny evangelisk-christelige Psalmebogs Indførelse ved den offentlige Gudstjeneste i Sjellands Stift,² har Hans Majestæt iblandt Andet under 31te forrige Maaned behaget at resolve saaledes:

»Vi ville, at Vores danske Cancellie tilkjendegiver samtlige Bisper, at det skal være Menighederne i de dem anbettede Stifter tilladt, at bruge den ny evangelisk-christelige Psalmebog ved den offentlige Gudstjeneste³, uden derom i Forveien at gjøre allerunderdanigst Ansøgning.« – Denne Hans Majestæts allerhøjeste Resolution skulde man herved tilmelde Biskopen til Efterretning og videre Bekjendtgjørelse for samtlige Vedkommende i det anbettede Stift.

k: Kongelige Reskripter ... ved Fogtman, VI Deel, 10. Bind, (Kbh. 1802), s. 797.
Set på KB 22. april 2013.

1800, 21. november: Reskript om brug af orgel

Efter at der er givet mange bevillinger til uindskrænket brug af orglet ved gudstjenesten, blev det fastsat i almindelighed, at orglet må bruges på enhver helligdag, uden undtagelse. Kirkeritualet forudsætter, at intet orgelværk eller musik må bruges i kirkerne i fastetiden.

¹ Fogtmans note s: Til ham maae og være gaaet Promemoria, men som formentlig tillige har indeholdt hvad i næstfølgende Note findes. Cfr. Resol. 13 April 1798

² Fogtmans note t: Nemlig, efter Collegialtidende No. 45, S. 717, ved Bogens frivillige Antagelse af 102 af Stiftets Menigheder, deels ved Præsternes Bestræbelser og deres samt Andres Foræring af den. Denne Sag har Cancelliet foredraget Hans Majestæt, som derpaa, under 31te f. M. har resolveret saaledes: »Vi have med allerhøjeste Velbehag erfaret Fremgangen, og i Særdeleshed lagt Mærke til Vedkommendes Gavmildhed og virksomme Bestræbelser; og ville i det Øvrige, at Vores Danske ...

³ Fogtmans note u: Naar Pluraliteten af en Menighed deri er eenig, bør den indføres; saaledes lyder Canc. Prom. 21 Novbr. 1801 til Biskopen i Aalborg.

k: Møllers Haandbog 1867, s. 71.

1801, 13. februar: Reskript om messefaldsgudstjenester

Jfr. Matzen-Timm, s. 404-405.

1801, 8. august: Kancelie-skrivelse om messefaldsgudstjenester = gudstjenester ledet af en anden end præsten.

Jfr. Matzen-Timm, s. 404-405.

1802, 18. juni: Rescript (til Biskopen over Sjellands-Stift), ang. Gudstjenesten, hvor den evangelisk-christelige Psalmebog i dette Stifts menigheder er eller vorder indført⁴

Gr. Da han, i Anledning af indløbne Klager over Sangenes Forkortelse i nogle Menigheder, hvor Psalmebogen er indført, og med Hensyn til at vedligeholde den ved Gudstjenesten nødvendige Orden, har foreslaaet følgende Bestemmelser til Regel for Sangen ved den offentlige Gudstjeneste i de Menigheder, hvor fornævnte Psalmebog er eller vorder indført: 1) nemlig at Gudstjenesten hver Gang skulde begynde med den sædvanlige Bøn af Chordøren, og derpaa synges en Psalme til Indgang, som maatte være at vælge mellem Psalmerne No. 371-378; 2) at Præsten derefter skulde intonere for Alteret til Høimesse den ene Søn- og Helligdag Psalmen No. 1, den anden Søn- og Helligdag Psalmen No. 3, som derpaa af Menigheden fortsættes indtil Enden: 3) at Præsten derpaa maatte messe Collect og Epistel, hvorefter følger den af ham valgte Hovedpsalme, hvilken ei maatte være kortere end 3 Vers i det ringeste, og hvor intet Orgel findes, til at prælundere det første Vers, skulde Sangeren træde frem i Chordøren, og forelæse det tydeligen paa det, at Menigheden beqvemmeligen kunde oplede Psalmen: 4) at Evangelium, naar fuld Messe holdes, derpaa skulde messes for Alteret, og derefter synges Psalmen No. 235; med sidste Vers af Psalmen maatte Præsten gaa paa Prædikestolen; 5) men at, naar fuld Messe bortfalder (paa det at Tid kunde levnes efter Prædikenen til Catechisation, Communion og ministeriale Forretninger), maatte synges en af Præsten valgt Psalme, som ikke maatte være kortere end 2 Vers, da Sangeren ligeledes fremtræder i Chordøren for at forelæse det iste Vers, og med det sidste Vers gaar Prædikanten paa Prædikestolen: 6) at det maatte være tilladt, ligesom hidtil paa Høitidsdagene på hver Søn- og Helligdag, at lade synge fra Prædikestolen 1 eller 2 Vers, enten strax efter at Prædikanten havde forelæst Texten, som skal forklares, eller og under Prædikenen selv, hvor han finder at denne sang kan tjene til nyttig Afveksling i hans Foredrag og til Opbyggelse for Tilhørerne; og skulde han da selv oplæse det eller de Vers, som

⁴ Note v i Kongelige Rescripter: See R. 8 Novbr. 1800, 11 Septbr. og 19 Novbr. 1802

han vilde lade synge, hvorpaa Sangeren med Orgelet, hvor dette findes, intonerer Psalmen, da Tavlerne, som imidlertid kunne ombæres, i Kjøbstaderne af Klokkeren og andre Vedkommende, paa Landet af Sognets Anden-Skolelærer og Kirkeværgerne eller andre gode Mænd, paa det at Sangeren ubehindret kunde styre Sangen i Menigheden: 7) at Prædikanten, naar Prædikenen er til Ende, skulde, førend han gaar ned af Prædikestolen, forelæse det 1ste Vers af den Psalme, som da skal synges, hvorpaa følge Kirkeforretningerne, Catechisation, Communion, Barnedaab, Brudevielse med Psalmer, som i Psalmebogen ere dertil anviste; til Slutning maatte synges 1 eller 2 Vers, og hele Gudstjenesten sluttes med den sædvanlige Bøn i Chordøren: – 8) men at det i Henseende til Froprædikenen og Aftensang, samt Onsdags- og Fredags-Gudstjeneste, maatte forblive som hidtil, dog at Præsten vælger Psalmerne, og lader en Psalme synge istedet for Litaniet: og endelig 9) at Præsten skulde lade de valgte Psalmers Numere tilkjendegive paa Tavler ophængte i Kirken, og Degnen, Kirkesangere, Skolelærere efter Præstens Tilsigende saa betimeligen anbringe Numerne, at Menigheden ved dens Ankomst i Kirken strax kunde vide de Psalmer, som skulle afsynges; ligesom de og skulde være behjælpelige at oplede Psalmerne for Menighederne: –

Saa vil Kongen have Biskopen bemyndiget til, i de Menigheder udi Sjellands-Stift, hvor den evangelisk-christelige Psalmebog er indført eller herefter indføres, at foreskrive det Fornødne i Overensstemmelse med foranførte Forslag.

k: Kongelige Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve for Danmark og Norge, udtogsvis udgivne ... ved Laurids Fogtman, VI Deel, II. Bind, 1801-1802 (Kbh. 1810), s. 621-622.

Set på KB 22. april 2013. Gruppe: GOF Kong

1802, II. september

Canc. Prom. (til Stiftsbefal. og Bisk. i Aarhus), ang. at naar Pluraliteten af Huusfædre stemme for Indførelsen af den ny Psalmebog, bør det mindre Antal rette sig derefter. (Paa Forespørgsel fra Capellanen for Nebsager- og Bjerre-Sogne, i Anledning af, at 5 af 24 Gaardbeboere i Rebsager-Sogn havde modsat sig dens Indførelse.)

k: Kongelige Rescripter ... ved Laurids Fogtman, VI Deel, II. Bind, 1801-1802 (Kbh. 1810), s. 726.

Set på KB 22. april 2013.

1802, 19. november: Rescr. (til Biskopen over Christiansand-Stift), ang. Gudstjenesten, hvor den evangelisk-christelige Psalmebog i dette Stifts Menigheder er eller vorder indført.

Gr. Ved Rescr. af 18de Junii d. A. er Biskopen over Sjellands-Stift bemyndiget, i de Menigheder udi fornævnte Stift, hvor denne Psalmebog er indført, eller herefter indføres, at foreskrive det Fornødne, efter følgende af ham indgivne Forslag: 1) at = = (x) at oplede Psalmerne for Menighederne. Og, da Biskopen har anholdt om, at dette Rescr. maatte udvides til det ham anbetroede Stift:

Så gives gives hermed tilkjende, at Kongen vil have Biskoppen bemyndiget til, i de Menigheder udi Christianssand-Stift, hvor den evangelisk-christelige Psalmebog er indført, eller herefter indføres, at foreskrive det fornødne i Overensstemmelse med foranførte Forslag.

k: Kongelige Rescripter ... ved Laurids Fogtman, VI Deel, II. Bind, 1801-1802 (Kbh. 1810), s. 825.

Set på KB 22. april 2013.

1803, 10. februar: Rescr. (til Sjellands Biskop), ang. Forandring med Fastens Passions-Prædikener i dette Stift. (b).

Gr. Da Biskoppen hgar andraget, at have (i Anledning af et Forslag fra Provsten i Voldborg Herred, Hr. Heiberg, en Forandring med de sædvanlige Ugeprædikener i Fasten over Christi Lidelses Historie, efterdi meget faa Tilhørere som oftest ved samme indfinde sig) adskillige Provsters og Præsters Betænkninger desangaaende, samt derhos ytret den Formening, at det vilde være gavnligt og ønskeligt, at der i Fasten, istedet for de anordnede Søgnedage, om Søndagen blev prædikedet over Christi Lidelses Historie istedet for over Evangelier og Epistler i Kirkerne saavel i Kjøbstaderne som paa Landet m. v.:

Så vil Kongen have tilladt og bevilget, at der i Fasten maaae prædiket om Søndagene over Christi Lidelses Historie istedet for over de sædvanlige Evangelier og Epistler saavel paa Landet som i Kjøbstæderne i Sjælland, Kiøbenhavn ikke undtagen: herfra skal de Præster heller ikke undtages, som have erholdt Tilladelse at vælge fri Texter for deres offentlige Foredrag fra Prædikestolene; dog skal i dette Tilfælde om Onsdagen eller Torsdagen i Fasten, naar paa disse Dage holdes Communion, prædiket enten over et enkelt Stykke af Christi Lidelses Historie, som ikke blev igiennemgaaet om Søndagen, eller over andre Stykker af den hellige Skrift, som staa i nær Forbindelse hermed; men naar ingen Communion finder Sted, skal paa fornævnte Dage af vedkommende Præst holdes offentlig Catechisation over den 2den Artikel i Catechismo i Forbindelse

med Lidelsens Historie vexelvis i Hovedsogn og Annexsogn; og skal saadan Forretning begynde med en passende Psalme, og endes paa samme Maade, til hvilken Ende Degnen eller Kirkesangeren da ogsaa maa være tilstæde. Men paa den 5te Søndag i Faste, til hvilken Mariæ Bebudelses Dag er henlagt (c), skal, som hidtil, prædikes enten over det anordnede Evangelium, og til Aftensang den fastsatte Text, eller, hvor frit Valg af Texter i Følge Tilladelse har Sted, saadanne Texter, som staa i Forbindelse med Fæst-Dagens Øiemærke. I øvrigt skal denne Tilladelse for det første ikkun være giældende for de Præster, som finde det passende og beleiligt for deres Menigheder, men i modsat Fald have de at følge de hidtil fastsatte Bestemmelser.

k: Kongelige Rescripter, ved Laurids Fogtman, 6. Deel, 12. Bind, 1803-1804, s. 56-58. Set på KB 22. april 2013.

Note b hos Fogtman: Cancelliet har under 12te Febr. 1803 forlangt Betænkning fra Bisperne i de øvrige Stiftet, om slig Forandring vilde ogsaa der være passende; cfr. Ritualet, S. 51.

Note c hos Fogtman: See Forordn. 26. Octobr. 1770.

Reskript om, at der i fastetiden kan prædikes over Kristi lidelseshistorie. Bestemmelsen vedrører vist nok kun Sjælland.

Roesen 1976, s. 63. Endvidere Matzen-Timm, s. 400: Ugedagsgudstjenesterne kan ombyttes med katekisation, og om søndagene i fastetiden kan er prædikes over lidelseshistorien. Denne bestemmelser er vist aldrig kommet ind i alterbøgerne, men jeg har set flere eksempler på alterbøger, hvor der i lidelseshistorien er en opdeling i 6 dele.

1806, 14. marts: Reskript om, at morgengudstjenester på hverdage kan erstattes af en ugentlig katekisation.

Jfr. Matzen-Timm, s. 399. Denne ugentlige katekisation er senere bortfaldet.

HVI: Jeg kan ikke umiddelbart se, at den er af relevans for alterbøgerne.

1809, 28. januar: Canc.Prom. (til Sjællands Biskop), ang. at Degnene i Præstens Forfald uvægerlig i Degnestolen læse en Prædiken eller anden religiøs Afhandling, og i Degnets Forfald, en anden skikkelige Mand af Sognet.

Gr. I Anledning af deres Høiærværdigheds Forestilling af 22de Decbr. sidstleden betræffende Amtsprovsten over Bornholm til dem indgivne Forslag til en almindelig Bestemmelse for Kirke-Tjenestens Fo.... i det Tilfælde at pludselig paakommen Sygdom eller andet Forfald maatte hindre Præsten fra selv at forrette Tjenesten, skulde Cancelliet herved tjenstligst melde til behagelig Underretning og Bekjendtgjørelse for alle Vedkommende: At dette Collegium i Overensstemmelse

med bemeldte Forslag og med Hensyn paa hvad Deres Høiærværdighed om denne Sag har ytret aldeles bifalder som gieldende Regel for Fremtiden.

1) At Degnene uvægerlig bør, naar de ikke, i følge Rescriptet af 13de Febr. 1801 maatte have Adgang til at betræde Prædikestolen, i Degnestolen, i Præstens Forfald, læse en Prædiken eller anden religiøs Afhandling, eller naar Degnene tillige var syg, at dette da maatte forrettes ved en anden skikkelig Mand af Sognet, eller og at Kirketjenesten i saadant Tilfælde afholdes alene ved at synge de sædvanlige Psalmer, dog at i første Tilfælde Valget af den Prædiken eller Afhandling som skal oplæses, ei overlades Degnen med mindre denne er selv berettiget til at prædike, og endnu mindre til Kirkesangeren eller Skolelæreren, men at samme opgives af Præsten, og at i det ringeste af Bogen, af hvilken saadan Prædiken eller Afhandling blev taget, maatte være valgt af denne Embedsmand: 2) at en passende Mulkt paalægges Degnen eller Kirkesangeren, naar han forsømmer det jam af Præsten i denne Henseende paalagte, eller naar han, uden Competence betræder Prædikestolen: 3) at Degnen hverken i Almindelighed eller i Særdeleshed bør sende nogen Anden at forrette Tjenesten i sit Sted uden Præstens Forevidende.

k: Kongelige Rescripter, ved. Laurids Fogtman, 7. Deel, 1. Bind, 1808-1809, s. 301-302.

OBS, HV: Også messefaldsgudstjeneste bruges ikke i promotionen.

Litt.: Roesen, Kirkeret 1960, s. 13, og Roesen 1976, s. 66.

1814, 23. juni:

Kgl. Resol., hvorved det allernaadigst tillades, at den ugentlige Fredagsprædiken for Eftertiden maa bortfalde i Nyborg og Bogense Kjøbstæder, og at der istedetfor samme maa den første Onsdag i hver Maaned, eller, naar denne er en Helligdag, da den paafølgende Onsdag holdes Gudstjeneste forbunden med Kommunion sammesteds.⁵ Saa bemyndiges ligeledes Kancelliet til for Eftertiden, under lige Omstændigheder⁶ (note), at bevilge den her nævnte Forandring med Gudstjenesten om Fredagen ad mandatum for Rigets øvrige Kjøbstæder.

k: Kongelige Reskripter, ved T. Algreen-Ussing, 7. Deel, 5. Bind, 1814-1815, s. 195.

⁵ Note i Reskriptsamlingen: Reskriptet udgik herom den 13de Juli. Koll.Tid. for 1814 Side 504.

⁶ Note i Reskriptsamlingen: Fredagsgudstjenesten blev næsten aldeles ikke besøgt, og Prædikanten havde saaledes ingen Opmuntring til at forberede sig til sit Foredrag. Koll. Tid. for 1815 Side 481.

Matzen-Timm, s. 398. Kgl. resolution om bemyndigelse til ministeriet om at tillade, at fredagsgudstjenesten kan henlægges til første onsdag i måneden

HVI: Hvad er fredagsgudstjenesten helt præcist? Og hvordan relaterer bestemmelsen evt. til alterbogens tekster?

1814, 29. juli: Anordning om kirkesangen

k: Møllers Haandbog 1867, s. 70. Der henvises til § 36 og 37 i anordningen. Men jeg kan ikke klart se, hvad det går ud på.

1824: Ægteskabsforordningen

k: Jette Holm i Betænkning nr. 973 (1983, s. 73).

HV: Var formentlig gyldig indtil anordning nr. 544 af 22. december 1922 angående kirkelig vielse indenfor folkekirken m.v.

1825, 24. september

Kongelig resolution om trossalmen. Den er kun forordnet på de tre store højtider.

k: Malling, bd. V, s. 147.

1828, 30. maj: Forordning om dåb, herunder at dåb undtagelsesvist kan forrettes som hjemmedåb.

Roesen 1960, s. 25. Forordningen vedrører også spørgsmålet om dåb på hverdage, og spørgsmålet om dåbens placering i gudstjenesten og kravene til fadderne.

1828: Kancellicirkulære om brudevielse

Indskærper, at præsten skal følge den foreskrevne formular for brudevielse.

1828: Kancelliresolution om sakramenterne

Måske den samme som ovenfor.

Omtalt af Grundtvig 1839: Resolutionen foreskriver, at præsterne skal følge den autoriserede ordlyd nøje ved sakramenterne. I øvrigt er det - ifølge Grundtvig - ret frit for præsterne at gøre, som det passer dem og afvige fra den forordnede alterbog.

1828, 12. august: Rescript fra Cancelliet om overholdelse af ritualets ordlyd

k: Barfoed 1899, s. 79. Vedrørte især dåbsritualet. Er formentlig identisk med de to ovenstående. Blev sat ud af kraft igen ved kgl. resolution af 22. april 1834.

1830, 17. december: Forordning om tiden for gudstjeneste

k: Møllers Haandbog 1867, s. 67-69.

1-sogns-pastorater kl. 10.

2-sogns-pastorater: Første tjeneste kl. 9, anden tjeneste kl. 1 [13].

1834, 22. april: Kongelig resolution om dispensationsmuligheder

k: Barfoed 1899, s. 80. Biskopperne fik tilladelse til med største varsomhed at give tilladelse til præsterene til mindre afvigelser fra rituallet (formentlig især dåbsritualet).

1841

Cirkulære til biskopperne om, at der ved alle kirker bør forefindes en messeskjorte og en messehagel.

k: Hanne Frøsig Dalgaard, Præsteklæder, 2003, s. 74-75. Hun anfører en tekst, som hun citerer fra Algreen-Ussing. s

1850, 26. november

Kongelig resolution om trossalmen. Den er kun forordnet ved de tre store højtider.

k: Malling, bd. V, s. 147.

1854, 11. januar

Kgl. Resol., hvorved paa allernaadigst Indstilling af Kirke- og Undervisningsministeriet allernaadigst bifaldes: 1) at herefter Prædiken ved Kommunionen paa Ugedagene maa bortfalde i Kirkerne i København; 2) at derimod en Ugedags-Gudstjeneste maa afholdes med Prædiken, Sang og Messe ligesom ved Aftensangen, og som bliver at holde i en af Stadens Kirker, efter Ministeriets nærmere Bestemmelse, hver Onsdag i Maanederne fra 1ste Mai til 31te Oktober om Morgenen kl. 9, men i Maanederne fra 1ste November til 30te April om Aftenen kl. 7, dog at denne Ugedags-Gudstjeneste bortfalder i Fastetiden og naar en Helligdag indtræffer på en Onsdag; 3) at ved denne Gudstjeneste Prædiken maa besørge af de Præster, hvilke hidtil har paaligget at besørge Prædiken ved Kommunionen paa Ugedagene; samt 4) at de sædvanlige Tavler fremdeles frembæres ved Kommunionerne, men at ingen Tavler ombæres ved den ommeldte Ugedags-Gudstjeneste, hvorimod Bøsser udsættes ved Kirkens Døre, og hvad deri indkommer anvendes til Godtgørelse for Organister og andre Kirkebetjente (*).

k: Kongelige Reskripter, ved T. Algreen-Ussing, for Aaret 1854, Nyeste Række, s. 20. Set på KB 22. april 2013.

Note i reskriptsamlingen: Denne allerhøieste Resolution findes i Dep. Tid. f. 1854 S. 65 og i Schwartzkopffs Samling af Reskripter og Resolutioner, Love og Expeditioner, Geistligheden i Danmark vedkommende, 1854, S. 6-7, paa hvilket sidste Sted tillige de Grunde, der have fremkaldt samme, findes meddeelte. Ifølge

Ministeriets Bestemmelse bliver Ugedags-Gudstjenesten for det Første at afholde i Frue Kirke.

1854, 28. januar: Kgl. resolution om prædiketekster

Jens Rasmussen skriver, at det blev bestemt, at der over hele landet skiftevis skulle prædikes over de to gamle tekstrækker. HVI: Er det rigtigt beskrevet? Jeg tvivler.

Matzen-Timm beskriver det også anderledes.

HV 22.4.2013: Forgæves eftersøgt på KB i Kongelige Reskripter for 1854. Hvad skyldes det?

1854, 18. maj: Dokument om prædiketekster.

k: Møllers Haandbog 1867. Biskopperne får ret til at tillade præsterne at bruge andre prædiketekster. Jeg forstår ikke tekstens status: »C. M. Betj. 18 Mai 1854«.

1853, 17. dec., blev der nedsat en kommission, der skulle overveje revision af liturgi m.m.

1855, 22. februar: Kongl. resolution om indførelse af ny salmebog.

Præsten bør sikre sig, at der er flertal for indførelsen af salmebogen, enten ved afstemning eller ved mundtlig forhandling.

k: Møllers Haandbog 1867, s. 70.

Der henvises endvidere til C. M. Skn. af 8. sept. 1858 og 25. nov. 1857.

1859, 28. januar: Kgl. resolution om ekstraordinære gudstjenester.

Biskoppen får bemyndigelse til at godkende ansøgninger om afholdelse af ekstraordinære gudstjenester aftenen før de store festdage og før nytårsdag.

k: Møllers Haandbog 1867.

Det kunne være starten på juleaftengudstjenesterne.

1863, 22. april: Skrivelse fra ministeriet om gudstjenester i pastorater med 3 sogne og 1 præst.

Ministeriets Skrivelse (til Biskoppen over Aarhus Stift) om, hvorvidt der kan træffes Skridt til Indførelse af Gudstjeneste paa hver Søn- og Helligdag i alle Kirker i Pastorater med 3 Sogne og ikkun 1 Præst, m. V.

Ved behagelig Skrivelse af 22de November f. A. har Deres Høiærværdighed meddelt Ministeriet Deres Ytringer i Anledning af en Indstilling fra Biskoppen over Viborg Stift om, at der maa blive foretaget Forandringer i nogle af Bestemmelserne i allerhøieste Rescript 1ode Mai 1765 for at fjerne nogle af de Hindringer, der stille sig iveien for Gjenoplivelsen af den i bemeldte Rescript omhandlede Messefaldstjeneste i de Pastorater, der bestaae af 3 Sogne med ikkun 1 Præst – og samtidig dermed har Ministeriet modtaget Betænkninger om Sagen fra Biskopperne over Aalborg og Ribe Stifter. Af disse har Biskoppen over

Aalborg Stift, – der iøvrigt er enig i, at Bestemmelserne i Rescriptet af 10de Mai 1765 i høi Grad trænge til at forandres, saalænge der Intet Andet kan gøres end at søge Messefaldstjenesten gjenindført – bemærket, at der ialtfald i vore Dage, da Befordingsmidlerne er langt bedre, og Gudstjenesten betydelig kortvarigere end fordem, aldeles ingen practisk Umulighed er tilstede for, selv i Aarets korteste Dage, at holde Gudstjeneste hver Søndag i alle tre til et Pastorat hørende Kirker, hvor ikke paa ganske enkelte Steder aldeles usædvanlige Afstande maatte forhindre dette, og at derfor Bestræbelserne formentlig burde gaae ud på at faae den af Præsten ledede Gudstjeneste udstrakt til den tredie Kirke paa samme Dag.

Da Ministeriet finder, at det vilde være det Heldigste, naar Sagen kunde ordnes paa den saaledes foreslaaede Maade, og at derfor en Gjenindførelse af Messefaldstjenesten med passende Forandringer i den af Biskoppen over Viborg Stift antydede Retning kun bør søges tilveiebragt, hvor uovervindelige Hindringer stille sig iveien for Gudstjenestens Besørgelse af Præsten i alle tre Kirker, skulde Ministeriet tjenstligst anmode Deres Høiærværdighed om for hvert især af de af tre Sogne bestaaende, men kun een fast Præst betjente Pastorater i det Dem betroede Stift at ville meddele Ministeriet Deres behagelige Yttinger, om der er Noget tilhinder for, at der indføres tre Gudstjenester hver Søn- og Helligdag i Pastoratet enten strax, saafremt vedkommende Præst maate være villig til at paatage sig denne Forøgelse i hans Tjeneste, eller ved indtrædende Vacance i Embedet; og hvis dette ikke kan skee, om Præsten da er villig til i hvert enkelt Tilfælde at forsyne vedkommende Kirkesanger i det Sogn, hvor han ikke selv den Dag besørger Gudstjenesten, med en trykt eller skreven Prædiken efter passende Valg, – samt om iligemaade Kirkesangerne ere villige til at læse en Prædiken op ved Messefaldstjenesten og uden Godtgørelse assistere ved denne, idet bemærkes, at hvis de Paagældende ikke skulde være villige til at paatage sig de antydede Forretninger med Hensyn til Messefaldstjenesten, maatte dette ved Vakance i Præsteembedet eller Skolelærerembederne gøres Eftermændene til Pligt, samt vedkommende nuværende Sognepræsts Erklæringer indhentes om, hvilken Prædikensamling der passende kunde bestemmes til Benyttelse ved Messefaldstjenesten, indtil ovennævnte Eventualitet indtræder.⁷

Love og Expeditioner, 3. Bind (1863-65), s. 62-63. Jfr. Matzen-Timm, s. 404-405.

⁷ Note i Love og Expeditioner: Lignende Skrivelser afgik under samme Dato til Biskopperne over de tre andre jyske Stifter; og efterat de saaledes forlangte Erklæringer vare indkomne til Ministeriet, tilskrev dette under 31te August 1864 Biskopperne, at det havde maaattet finde Betænkelighed ved for Tiden at træffe nogen Foranstaltning i denne Sag.

HVI: Det fremgår, at messefaldstjenesterne i praksis er faldet bort, men at en eller flere af biskopperne foreslår de ældre regler fra 1765 ajourført, sådan at messefaldsgudstjenester igen kunne gennemføres under ledelse af en anden end præsten. Der blev dog ikke lavet sådanne regler i 1863.

1883, 16. april

Ministeriets Skr. (til en Missionair i Grønland), hvori Ministeriet – da denne havde reist Spørgsmaal om, hvorvidt grønlandske Catecheter ved Gudstjenesten Søndag Formiddag maae bruge »Herrens Velsignelse« (4. Mos. 6,24-26), eller om de kun bør bruge »den apostoliske Velsignelse« (II Cor. 13,13) – efter Brevvexling med Biskoppen over Sjællands Stift svarer, at det ikke finder, at der for de grønlandske Catecheters Vedkommende er Anledning til at fravige den gjældende Regel, at uordinerede Personer kun tør bruge den saakaldte apostoliske Velsignelse.

Love og Expeditioner, ed. H.V. Skibsted, [vedr.] 1881-83, s. 311. Jfr. Matzen-Timm, s. 404-405.

HVI: De grønlandske kateketer betragtes altså som uordinerede lægfolk. Kateketgudstjenesterne må altså betragtes som lægmandsgudstjenester eller messefaldstjenester.

1885, 31. januar: *Ministeriets Circulaire (til samtlige Biskopper) om en ny Redaction af Trosbekendelsens Text.*

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det under 28de d. M. [28. januar 1885] allernaadigst behaget Hans Majestæt at bifalde, at nedenstaaende Redaction af den christelige Trosbekjendelses Text, som det kirkelige Raad paa Ministeriets Anmodning har bragt i Forslag, autoriseres til Optagelse i fremtidige nye Oplag af Alterbogen og af Vaisenhusets Udgave af Luthers lille Catechismus: 1. Jeg troer paa Gud Fader, Almægtige, Himmels og Jordens Skaber. 2. Og paa Jesus Christus, Hans enbaarne Søn vor Herre, som er undfangen af den Hellig Aand, født af Jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfæstet, død og begravet, nedfaren til Helvede, paa tredie Dag opstanden fra de Døde, opfaren til Himmels, siddende ved Gud Faders den Almægtiges høire Haand, derfra han skal komme at dømme Levende og Døde. Jeg troer paa den Hellig Aand, den hellige almindelige Kirke, de helliges Samfund, Syndernes Forladelse, Kjødets Opstandelse og det evige Liv; samt at Spørgsmaalene ved Daaben stilles saaledes: 1. Troer Du paa Gud Fader osv. 2. Troer Du paa Jesus Christus, Hans enbaarne Søn o. s. v. 3. Troer Du paa den Hellig Aand o. s. v. – Hvilket tjenstligt meddeles deres Høiærværdighed.

Love og Expeditioner 1884-86, s. 161-162.

1885, 2. februar: *Bekjendtgjørelse om Autorisering af en ny Række Prædiketexter.*

Ved allerhøieste Resolution af 28de f. M. [28. januar 1885] har det behaget Hans Majestæt at fastsætte, 1) at den af Præsteconventerne i Roeskilde, Kjøbenhavn og det sydøstlige Jylland fremlagte Række af Prædiketexter til Kirkeaarets Søn- og Helligdage (anden Udgave, Kjøbenhavn, 1882)⁸ med de nedennævnte Forandringer og nærmere Bestemmelser autoriseres til Brug ved Gudstjenesten ved Siden af den i Alterbogen anordnede Textrække, saaledes at der fra 1ste Søndag i Advent 1885 prædiktes over den førstnævnte Textrække hele Kirkeaaaret igjennem, fra 1ste Søndag i Advent 1886 over de gamle Texter, ligeledes Kirkeaaaret igjennem, og saaledes fremdeles vekslede. 2) I den ovennævnte nye Textrække foretages følgende Forandringer: a. Epistlen 5te Søndag efter Paaske forkortes til Rom. 8,24-28,⁹ Lectie til Christi Himmelfartsdag Psalme 110 afsluttes med det 4de Vers,¹⁰ c. Lectie til 6te Søndag efter Paaske ombyttes med Rom. 8,29-39.¹¹ 3. Præster, der maatte ønske sig fritagne for at prædike over de nye Texter, have for hvert vedkommende Kirkeaaars Begyndelse at melde dette gennem Provsten til Biskoppen. Skulde Flertallet af en Menigheds Medlemmer udtale sig mod Indførelsen af den nye Textrække, da bortfalder denne for den vedkommende Menighed. Det skal være de Præster, der iøvrigt prædike over de nye Texter i det vedkommende Kirkeaar, uforment at holde sig til de gamle Texter paa følgende Helligdage: 1ste og 2den Juledag, Nyaarsdag, Fastelavns Søndag, 1ste Søndag i Fasten, Mariæ Bebudelsesdag, Skjærtorsdag, 1ste Paaskedag og 1ste Pintsedag. 4. De gamle Evangelier skulle have Eneret ved Altertjenesten. Hvor der er fuld Messe benyttes de nye Epistler, naar der prædiktes over de nye Evangelier; hvor der ikke er fuld Messe, træder de gamle Evangelier istedenfor de nye Epistler.¹²

⁸ Jeg har svært ved sikkert at identificere en »anden Udgave« af bogen. Det eksemplar fra 1882, som jeg har anfører ikke noget om, at det er anden udgave. Titelblad: »En Række Prædiketexter til Kirkeaarets Søn- og Helligdage, fremlagt af Præstekonventerne i Roskilde, Kjøbenhavn og det sydøstlige Jylland. Kjøbenhavn. Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn). Trykt hos J. H. Schultz. 1882.« 158 s. Ifølge Rex eksisterer der en bog fra 1883 med samme titel. Her er sidetallet 124.

⁹ 1882, s. 76-77: Rom. 8,24-39.

¹⁰ 1882, s. 78-79: Sl. 110 [hele salmen].

¹¹ 1882, s. 80: Ap.G. 1,12-14.

¹² Ved såkaldt fuld messe læses der i kirkeåret fra 1. s. i advent 1885 følgende perikoper, hvis den nye række bruges: Ny epistel, gammelt evangelium, nyt evangelium (prædiketekst). Hvor der ikke er fuld messe, læses kun gammelt evangelium og nyt evangelium. I det efterfølgende kirkeår, fra 1. s. i advent 1886, læses ved fuld messe: Gammel epistel, gammelt evangelium, gammelt evangelium (prædiketekst).

Hvilken allerhøieste Resolution herved bekjendtgjøres til Efterretning og Foranstaltning for alle Vedkommende.

Love og Expeditioner 1884-86, s. 164-165. I en fodnote til bekendtgørelsen citeres indstillingen fra det kirkelige Raad side 165-168. Rådet henviser i indledning til et cirkulære fra ministeriet af 17. maj 1884, hvor ministeriet forelagde sagen til behandling i rådet.

1885, 2. februar: Ministeriets Cirkulaire (til Biskopperne) indeholdende en kongelig Resolution om Bemyndigelse for dem til at afgjøre visse Sager.

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det under 28de f. M. behaget Hans Majestæt allernaadigst at bifalde, at Biskopperne bemyndiges til a) at tillade Forandringer i det lovbestemte Klokkeslet for Gudstjenesten, naar Præst og Menighed deri ere enige; b) at approbere Forandringer i Tiden for Fastepredikeneres Afholdelse, i hvilken Henseende henvises til Ministeriets Circulaerskrivelse af 28de April 1869, jfr. Ministeriets Skrivelse 8de Marts 1872 (hos Skibsted); c) at meddele Tilladelse til Indførelse af det af Roskilde Præsteconvent udarbejdede Tillæg til den ved allerhøieste Resolution af 22de Februar 1855 autoriserede Psalmebog under Iagttagelse af de herfor foreskrevne Regler; d) at henlægge Confirmationsdagen til en anden Søndag end den foreskrevne, naar Paasken falder enten meget tidlig eller meget sildig, eller naar vedkommende Præsts Forflyttelse gjør dette ønskeligt; e) at give de Præster, der anmelde at skulle døbe Børn, hvem Daaben i længere eller kortere Tid har været forholdt, Anvisning til, hvorledes Daabshandlingen skal udføres. Hvilket tjenstligt meddels Deres Højærværdighed til behagelig Efterretning.

Love og Expeditioner 1884-86, s. 166-169.

1885, 26. august: Kongelig resolution om en forandret Fremgangsmaade ved Skriftemaalet.

Kgl. Resol., hvorved det, paa Kirke- og Undervisningsministeriets derom nedlagte forestilling, bifaldes, 1) at Biskoppernes bemyndiges til i paakommende Tilfælde, hvor Præst og Menighed derom kunne enes, at approbere en forandret Fremgangsmaade ved Skriftemaalet, saaledes at den Altergangen forudgaaende personlige Tilsigelse af Syndernes Forladelse ved Haandspaalæggelse indledes af følgende Spørgsmaal af Præsten: »Bekjender Du, at Du er en Synder trængende til Guds Naade?« »Troer Du paa Guds Naade i Christo, Vorherre, og begjærer Du hans Syndsforladelses Trøst?« »Vil du efter den Naade, han selv vil forlene, vandre i det nye Levnet i Hans Efterfølgelse?« »Saa tilsiger jeg Dig osv«, samt 2) at Biskoppen over Aalborg Stift bemyndiges til at dispensere de Medlemmer af den

tidligere Valgmenighed paa Mors og Thy, der derom have ansøgt, fra at modtage Tilsigelsen af Syndernes Forladelse forinden Altergangen, naar han maatte finde den derom fremsatte Begæring alvorlig begrundet, og naar vedkommende Præst er villig til at sende den saaledes dispenserede til Nadverbordet, uden at han har modtaget den personlige Tilsigelse af Syndernes Forladelse ved Haandspaalæggelse, medens Forpligtelsen til at høre en Formanings- og Beredelsestale, sluttende med en almindelig Tilsigelse af Syndernes Forladelse til angerfulde og troende Altergæster, skal opretholdes for Alle, der begjære at stedes til Nadveren, og b) at Biskopperne bemyndiges til paa derom fremkomne Begjæring og under de ovenfor angivne Vilkaar at meddele lignende Dispensationer.

Love og Ekspeditioner 1885, s. 244-245.

Jfr. P. Madsen: Skriftemaalet og dets Plads ved Gudstjenesten, Kbh. 1912, s. 13.
Resolutionen er udarbejdet efter indstilling fra det kirkelige råd.

1886, 2. februar: Ministeriets Circul (til samtlige Biskopper) om Skriftemaal og Altergangs Afholdelse ved Aftengudstjeneste.

Paa Ministeriets, efter Forslag fra det i forrige Aar sammentraadte kirkelige Raad, derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det under 30te f. M. behaget Hans Majestæt allernaadigst at bifalde, at Biskopperne allernaadigst bemyndiges til for Kjøbenhavns og de større Kjøbstæders Vedkommende for eet Aar ad Gangen at tillade, at der ved de Kirker, i hvilke der holdes Aftengudstjeneste, ved denne holdes Skriftemaal og Altergang. Hvilket tjenstligt meddeles Deres Høiærværdighed til behagelig Efterretning og videre Bekjæntgørelse.

Love og Expeditioner 1884-86, s. 301.

1886, 20. september: Ministeriets Circul. (til Biskopperne) om Præsternes Selvcommunion.

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det under 15de d. M. behaget Hans Majestæt allernaadigst at bifalde, at det allernaadigst maa tillades Præsterne undtagelsesvist at communicere sig selv, naar særlige Vanskeligheder hindre dem i at tilfredsstille deres Trang til Nadveren ved at lade sig betjene af en anden Præst. Ved Selvcommunionen forholdes paa følgende Maade: Umiddelbart efter Consecrationen knæler Præsten og siger lydelig: »Herre Jesus Christus, jeg tilegner mig i Troen paa Dig den Syndsforladelse, som jeg i dit Navn har tilsagt dem, der idag ere Gjæster ved Dit Naadebord. Og da jeg hjertelig begjærer at deltage i den hellige Nadvere, man vanskelig kan blive betjent af en Broder i Embedet, saa vil jeg som Din Tjener selv række mig de

hellige Gaver«. Derefter reiser Præsten sig og communicerer sig selv, idet han anvender de sædvanlige Ord: »Dette er Jesu sande Legeme« og »dette er Jesu sande Blod«, og først da begynder han Uddelingen af Sacramentet paa sædvanlig Vis til Altergjæsterne. I Slutningsordene forandrer han Ordet »Eder« til »Os« og »Eders« til »Vore«. Hvilket tjenstligt meddeles Deres Højærværdighed.

Love og Expeditioner 1884-86, s. 358-359.

1887, 13. april: Skrivelse af ministeriet til biskopperen

Det kirkelige råds forslag til ny højmesseordning (sept. 1886) skulle drøftes på landemoderne og konventerne i sommerens løb og forventes indført 1. søndag i advent 1887. Men sådan kom det ikke til at gå.

k: Barfoe 1899, s. 97.

1895, 10. januar:

Kgl. Resol., hvorved det paa derom af Ministeriet nedlagt allerunderdanigst Forestilling har behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at autorisere et med Bistand af det kirkelige Raad udarbejdet Forslag til Forandring i de forordnede Kollektter paa Søn- og Helligdage og i Bønnerne i Salmebogen samt til Forandring af Ritualet for Daab og Nadver til Brug i den danske Folkekirke, dog at det ikke skal være de Præster og Menigheder, som ønske det, forment at benytte disse liturgiske Formularer i deres gamle Skikkelse, samt hvorved Ministeriet allernaadigst bemyndiges til at foretage de fornødne Skridt til Indførelse i Menighederne af de saaledes autoriserede Kollektter og Bønner samt Liturgi for Daab og Nadver.

Love og Ekspeditioner 1895-96, s. 3.

1895, 9. februar: Ministeries Bekendtgørelse ang. Forandring i Ritualet for Daab og Nadvere m. v.

Efter en af Ministeriet derom allerunderdanigst nedlagt Forestilling har det ved allerhøjeste Resolution af 10de f. M. [10. januar 1895] behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at autorisere et Forslag til Forandring i de forordnede Kollektter paa Søn- og Helligdage og i Bønnerne i Salmebogen samt til Forandring af Ritualet for Daab og Nadvere til Brug i den danske Folkekirke, dog saaledes, at det ikke skal være de Præster og Menigheder, som ønske det, forment at benytte disse liturgiske Formularer i deres gamle Skikkelse, samt at bemyndige

Ministeren for Kirke- og Undervisningsvæsenet at foretage de fornødne Skridt til Indførelsen i Menighederne af de saaledes autoriserede Kollekte og Bønner samt Liturgi for Daab og Nadvere.

I Henhold hertil har Ministeriet foranlediget Rituallet for Daab og Nadvere udgivet i den ændrede Form som Særtryk til Brug for Præsterne, medens de reviderede Kollekte og Bønner ville blive optagne i nye Udgaver af Salmebogen.¹³

Hvilket hermed bekendtgøres for alle vedkommende til Efterretning og Iagttagelse.

Love og Ekspeditioner 1895-96, s. 27.

1895, 25. februar: Ministeriets Cirk. (til Biskopperne) ang., fra hvilken Dag det nye Ritual vil kunne benyttes.

Da Ministeriet efter Udstedelsen af dets Bekendtgørelse af 9de d. M. angaaende Forandring i Rituallet for Daab og Nadvere m. v. er blevet gjort bekendt med, at Præster i afskillige Tilfælde har været i Tvivl om, fra hvilken Dag det nye Ritual m. v. vilde kunne benyttes, har Ministeriet ikke villet undlade til behagelig Efterretning og fornøden Bekendtgørelse tjenstlig at meddele Deres Højærværdighed, at det følger af, at der i Bekendtgørelsen ikke er sat nogen Frist for, naar dens Bestemmelser træde i Kraft, at disse træde i Kraft fra Bekendtgørelsens Udstedelse at regne.

Love og Ekspeditioner 1895-96, s. 48.

1895, 7. maj: Ministeriets Cirk. (til Biskopperne) ang. Adgangen til at benytte de ved kgl. Resol. 10. Januar d. A. autoriserede Kollekte, Bønner samt liturgiske Formularer.

Da Ministeriet har bragt i Erfaring, at der hos adskillige Præster hersker Usikkerhed med Hensyn til Adgangen til Benyttelse af de ved allerhøjeste Resolution af 10de Januar d. A. , jfr. Ministeriets Bekendtgørelse af 9de Februar næstefter, autoriserede Kollekte paa Søn- og Helligdage og Bønner i Salmebogen samt liturgiske Formularer for Daab og Nadvere, skulde man til behagelig Efterretning og videre Bekendtgørelse tjenstlig meddele følgende:

For saa vidt de reviderede Kollekte ikke allerede i Henhold til fornævnte Bekendtgørelse, der indeholder tilstrækkelig Hjemmel i saa Henseende, ere

¹³ Jeg har en ritualbog fra 1895, som består af to dele: 1) De ved den kongelige Resolution af 10de Januar 1895 til Brug ved Gudstjenesten forordnede Kollekte paa Søn- og Helligdage samt Bønnerne i Salmebogen (Kbh. 1895, 75 s.). 2) Revideret Liturgi for Daab og Nadvere. Autoriseret til Brug ved kgl. Resolution af 10. Januar 1895 (Kbh. 1895, 16 s.).

indførte ved Gudstjenesten overalt i Landets Kirker, bør de fornødne Skridt hertil foretages af vedkommende Præst snarest mulig, saaledes at Kollektene i hvert Fald senest indføres fra og med førstkommende Pinse.

Hvad den reviderede Liturgi for Daab og Nadvere angaar, har denne ligeledes, da der ikke ved oftnævnte Bekendtgørelse er foreskrevet noget Tidspunkt for dens Ikrafttræden, kunnet benyttes straks og uden særlig Tilladelse; men det fremgaar i øvrigt af Bekendtgørelsen, at Indførelsen er gjort til en frivillig Sag, for saa vidt det er tilladt de Præster og Menigheder, som ønske det, fremdeles at benytte de liturgiske Formularer i deres gamle Skikkelse, og der kræves ikke hertil Samtykke af højere Myndigheder. Hvor ønsket om Bibeholdelse af det gamle Ritual næres af Præsten selv, vil Sagen saaledes ikke frembyde nogen Tvivl, idet Menigheden eller en Del af denne ikke under disse Omstændigheder vil kunne stille Forlangende om Indførelsen af den reviderede Liturgi. Naar derimod Præsten for sit Vedkommende ønsker denne indført, bør han, saafremt han nærer Formodning om, at en Del af Menighedens Medlemmer ikke samstemmer med ham i saa Henseende, fra Prædikestolen rette en Opfordring til alle paagældende om inden en vis Frist ved Paategning paa en offentlig fremlagt Liste at tilkendegive deres afvigende Mening. Fremkommer der herefter Indsigelser imod Liturgiens Indførelse, hvilke Præsten ikke mener at burde tage til Følge, bliver Spørgsmålet at forelægge for Biskoppen, eventuelt Ministeriet, til Afgørelse. Fremkommer der ingen Indsigelse inden Fristens Udløb, er Indførelsen dermed vedtaget.

Sluttelig skal man bede Opmærksomheden henledes paa, at der paa det kongelige Vajsenhuses Forlag er udkommet særlige Udgaver dels af de reviderede Kollektter og Bønner, dels af den reviderede Liturgi, af hvilke Udgaver det paahviler Tiendeejerne eventuelt at anskaffe mindst 1 Eksemplar til Brug for vedkommende Præst.

Et antal Eksemplarer af nærværende Cirkulære vil blive tilstillet Deres Højærværdighed til Fordeling mellem Præsterne i det Dem betroede Stift.

Love og Ekspeditioner 1895-96, s. 103-104.

1895, 3. juli: Ministeriets Cirk. (til Biskopperne) ang. Skriftemaal og Altergang ved Sidstjenesten om Søndagen samt uden Prædiken om Hverdagene.

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det den 24de f. M. behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at bifalde:

1) at det tilladees alle Sognepræster og residerende Kapellaner at holde Skriftemaal og Altergang med Prædiken om Søndagen ogsaa ved Sidsttjenesten i deres Kirker;

2) at det tillades alle Sognepræster og residerende Kapellaner uden dertil at indhente Biskoppens Samtykke i hvert enkelt Tilfælde at holde Skriftemaal og Altergang uden Prædiken om Hverdage i deres Kirker, saa ofte som der maatte være Anledning dertil;

3) at den Sognepræster og residerende Kapellander saaledes meddelte Tilladelse til at holde Skriftemaal og Altergang med Prædiken Søndag Eftermiddag og til at holde Skriftemaal og Altergang uden Prædiken om Hverdage, uden dertil at indhente Biskoppens Samtykke, ogsaa maa finde Anvendelse med Hensyn til tilrejsende Sogne- og Valgmenighedspræster, som i Henhold til Lov 25de Marts 1872 § 5 begæres til at holde Altergang for Sognebaandsløserne i disses Sognekirke, dog at den af den tilrejsende Præst berammede Gudstjeneste som Regel først maa afholdes 1 Time efter, at Sognepræsten har afsluttet sin Gudstjeneste.

Hvilket tjenstligst meddeles Deres Højærværdighed til behagelig Efterretning og Bekendtgørelse for Præsterne i det Dem betroede Stift.

Love og Ekspeditioner 1895-96, s. 135.

1896, 16. september: Ministeriet Skriv. (til Biskoppen over Sjællands Stift) ang. Skriftemaal og Altergang i Forbindelse med Gudstjenester, der afholdes Søndag Eftermiddag.

I et med Deres Højærværdigheds behagelige Skrivelse af 8de d. M. modtaget Andragende har Provsten for N. N. Provsti forespurgt, om den ved kgl. Resolution af 24de Juni 1895, jfr. Ministeriets Cirkulære af 3die Juli f. A., givne Tilladelse for alle Sognepræster og residerende Kapellaner til at holde Skriftemaal og Altergang med Prædiken ogsaa ved Sidstgudstjenesten i deres Kirker tillige omfatter Tilladelse til at holde Skriftemaal og Altergang ved Aftengudstjenesten i de Kirker, hvor der om Søndagen holde tre Gudstjenester, nemlig Højmesse, Aftensang og Aftengudstjeneste

I Anledning heraf skulde Ministeriet tjenstlig meddele til behagelig Efterretning og videre Bekendtgørelse, at der ved den ommeldte kgl. Resolution maa antages at være givet Tilladelse til Afholdelse af Skriftemaal og Altergang i Forbindelse med alle egentlige Gudstjenester, der afholdes Søndag Eftermiddag.

Love og Ekspeditioner 1895-96, s. 389-390.

1897, 29. januar: Ministeriets Bekendtgørelse angaaende nogle Forandringer i den almindelige Gudstjeneste paa Søn- og Helligdage.

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det under 22. d. M. [22. januar 1897] behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at bifalde, at der finder følgende Forandringer Sted i den almindelige Gudstjeneste paa Søn- og Helligdage:

1. at Bestemmelsen i allerhøjeste Resolution af 28. Januar 1885, jfr.

Bekendtgørelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet af 2. Februar 1885, om de gamle Evangeliers Eneret ved Altertjenesten ophæves, saaledes at for Fremtiden i de Kirkeaar, i hvilke der prædikes over de gamle Evangelier, de nye messes fra Alteret, dog, at det ikke skal være de Præster og Menigheder, som ikke have indført den nye Tekstrække, forment i Henhold til ovennævnte allerhøjeste Resolution fremdeles udelukkende at bruge den gamle Tekstrække baade ved Altertjenesten og paa Prædikestolen;

2. at det tillades Præsterne, naar Menigheden ikke gør Indsigelse derimod, herefter at slutte deres Prædiken med det saakaldte apostoliske Velsignelsesønske (2 Kor. 13,13), medens den præstelige Velsignelse (4 Mos. 6,24-26) ligesom hidtil skal lyde ved Altertjenesten efter Prædiken. Dette apostoliske Ønske skal, medens Menigheden rejser sig, udtales med følgende Ord:

»Til Slutning ville vi med Apostlen tilønske hverandre: Vor Herres Jesu Christi Naade og Guds Kærlighed og den Hellig Aands Samfund være med os alle! Amen!«;

3. at Fadervor udelades ved Indgangsbønnerne i Kordøren og paa Prædikestolen, saaledes at det for Fremtiden kun kommer til at lyde ved Slutningsbønnerne paa Prædikestolen og i Kordøren samt som hidtil ved Nadver og Daab, dog saaledes, at det fremtidig skal være tilladt at bruge Fadervor ogsaa i Indgangsbønnerne, hvor Præst og Menighed maatte ønske det;

hvorhos det lige allernaadigst har behaget Hans Majestæt Kongen at bemyndige Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet til at foretage de fornødne Skridt til Indførelsen i Menighederne af de saaledes allerhøjst befaldte Ændringer i Gudstjenesten.

I Henhold hertil fastsætter Ministeriet herved, at de ved foranstaaende allerhøjeste Resolution bifaldte Forandringer i den almindelige Gudstjeneste skulle træde i Kraft paa Fastelavns Søndag den 28. Februar d. A. saaledes, at fra og med denne Dag de nye Evangelier skulle messes fra Alteret efter de i Punkt 1 derom givne Regler og de øvrige ved den allerhøjeste Resolution befaldte

Ændringer i Gudstjenesten kunne indføres i det Omfang, hvori Præst og Menighed ere enige i at ønske dem indførte.

Hvilket hermed bekendtgøres for alle Vedkommende til Efterretning og Iagttagelse.

Love og Ekspeditioner 1897-98, s. 21-22.

1897, 29. januar: Ministeriets Cirkulære til Biskopperne ang. Indførelsen af de ved kgl. Resolution af 22. Januar 1897 bifaldte Forandringer i Gudstjenesten samt Indførelsen af fuld Messe paa de almindelige Søndage.

Ved hermed at tilstille Deres Højærværdighed til Omdeling blandt Præsterne i det Dem betroede Stift et Antal Eksemplarer af en herfra under Dags Dato udgaaet Bekendtgørelse om allerhøjeste Resolution af 22. d. M. angaaende nogle Forandringer i den almindelige Gudstjeneste paa Søn- og Helligdage, hvorom det kirkelige Raad, som det vil være Dem bekendt, har vedtaget sit endelige Forslag i sidste Samling, skulle Ministeriet, for saa vidt Indførelsen af disse Forandringer er gjort til en frivillig Sag, tjenstligst anmode Dem om at ville tilkendegive Præsterne, at der med Hensyn til Afgørelsen af Spørgsmaalet om, hvor vidt Indførelsen ønskes af Præster og Menigheder, vil kunne forholdes paa den i Ministeriets Cirkulære af 7. Maj f. A.¹⁴ med Hensyn til Indførelsen af den reviderede Liturgi for Daab og Nadvere angivne Maade.

I Forbindelse hermed undlader Ministeriet ikke efter den Anledning, som Forhandlingerne paa Landemoderne i forrige Sommer om de nu approbedrede Forandringer i Gudstjenesten give, at anmode Dem om at ville henlede paagældende Præsters Opmærksomhed paa det ønskelige i, at de samtidig med at indføre de nu bifaldte Ændringer i Gudstjenesten genindføre den i Kirkeritualet ogsaa paa de almindelige Søndage forudsatte fulde Messe, hvor denne maatte være gaet af Brug, i alt Fald paa saadanne Søndage, paa hvilke Gudstjenesten ikke derved, paa Grund af Kommunikanternes store Antal, flere ministerielle Handlingers Foretagelse i Forbindelse med Gudstjenesten eller lignende, vilde utilbørlig forlænges.

Love og Ekspeditioner 1897-98, s. 22-23.

¹⁴ I Love og Ekspeditioner er der en fodnote (s. 23) om, at der er en fejl i cirkulæret. Den rigtige dato er 7. maj 1895.

1897, 24. marts: *Ministeriets Bekendtgørelse ang. allerhøjeste Autorisation af en revideret Liturgi for Brudevielse.*

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det den 22. d. M. [22. marts 1897] behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at bifalde:

- 1) at et af det kirkelige Raad udarbejdet Forslag til en revideret Liturgi for Brudevielse autoriseres til Indførelse i den danske Folkekirke;
- 2) at Ministeren for Kirke- og Undervisningsvæsenet bemyndiges til at foretage de fornødne Skridt til Indførelse i Menighederne af den saaledes autoriserede Liturgi for Brudevielse; samt
- 3) at medens Benyttelsen af den hidtil brugelige Vielsesliturgi helt bortfalder fra den Dag at regne, da den autoriserede Liturgi indføres, skulle fremdeles Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet og Biskopperne være bemyndigede til i samme Omfang som hidtil paa Ansøgning derom fra vedkommende Præst at bevilge saadanne Afvigelser fra det autoriserede Ritual, som det enkelte foreliggende Tilfældes særlige Beskaffenhed maatte udkræve.

I henhold til foranstaaende allerhøjeste Resolution fastsætter Ministeriet herved, at Benyttelsen af den hidtil brugelige Vielsesritual bortfalder fra og med den 1. Maj d. A., og at fra samme Dag skal ved Vielser i alle Tilfælde, hvor ikke særlig Tilladelse til Afvigelser er erhvervet, Formularen lyde saaledes, som følger:¹⁵

Efter en tale til Brudefolkene siger Præsten¹⁶

Saa tilspørger jeg dig N. N. (Brudgommen): Vil du have N. N. (Bruden), som hos dig staar, til din Ægtehustru? – Ja.

¹⁵ HVI: Det rejser et spørgsmål om, hvilken bog præsterne kunne bruge. Blev der trykt en ritualbog allerede i 1897 – eller blev vielsesliturgien trykt som selvstændig bog? Liturgien blev indarbejdet i alterbogen 1901, men den kunne jo ikke bruges fra 1. maj 1897!

Svar efter søgning i Rex m.m.: Der blev trykt 1 eller 2 små hæfter i 1897. 1) Revideret Liturgi for Brudevielse (Kbh. 1897, 8 s.), 2) Liturgi for Brudevielse (Kbh. 1897, 4 s.). Jeg kan ikke se, om der er tale om to bøger, eller om der er tale om samme bog, som blot er registreret lidt forskelligt. Rituallet blev indarbejdet i alterbogen 1901. Desuden blev der i 1913 trykt en ritualbogen med ritualerne fra 1895 og 1897. Der ser ikke ud til at foreligge en samlet ritualbog med de nye ritualer i 1890'erne. Men det skal naturligvis undersøges nøjere i sammenhæng med min undersøgelse af ritualbøgerne.

¹⁶ HVI: Jeg skal rimeligvis kun aftrykke teksten én gang. Det kan ske her i bilaget med juridiske bekendtgørelser, eller det kan ske i selve teksten i gennemgangen af alterbogen 1901, eller måske i et særskilt afsnit med ritualer i forskellige udformninger.

Vil du elske og ære hende og leve med hende baade i Medgang og Modgang, i hvad Lykke Gud, den almægtige, vil tilskikke eder, som en Ægtemand bør leve med sin Ægtehustru, indtil Døden skiller eder ad? – Ja.

Ligesaa tilspørger jeg dig N. N. (Bruden): Vil du have N. N. (Brudgommen), som hos dig staar, til den Ægtehusbond? – Ja.

Vil du elske og ære ham og leve med ham baade i Medgang og Modgang, i hvad Lykke Gud, den almægtige, vil tilskikke eder, som en Ægtehustru bør leve med sin Ægtehusbond, indtil Døden skiller eder ad? – Ja.

Saa giver hinanden Haand derpaa!

(Under Haandspaalæggelse paa Brudeparrets Hænder):

Efterdi I tilforn have indbyrdes samtykt og tilsagt hinanden, at I ville leve sammen i Ægteskab, og nu aabenbart bekendt dette for Gud og denne Forsamling og givet hinanden Haand derpaa, saa forkynder jeg eder nu rette Ægtefolk at være baade for Gud og Mennesker, i Faderens og Sønnens og den Hellig Aands Navn. Amen!

Hvad Gud har sammenhøjet, maa Mennesket ikke adskille!

Da I nu have givet eder i Ægteskab sammen, saa hører først af Guds Ord, hvorledes han selv har indstiftet denne Stand:

I Skabelsens Bog staar skrevet: Gud sagde: Lader os gøre et Menneske i vort Billede, efter vor Lignelse. Og Gud skabte Mennesket i sit Billede. Og han sagde: Det er ikke godt, at Mennesket er ene; jeg vil gøre ham en Medhjælp, som skal være hos ham. Og Gud velsignede Manden og Kvinden og sagde til dem: Vorder frugtbare og mangfoldige og opfylder Jorden og gør eder den underdanig!

Men efter at Synden var indkommen i Verden, sagde Gud til Kvinden: Med Smerte skal du føde Børn; og til Manden sagde han: I dit Ansigts Sved skal du æde dit Brød, indtil du bliver til Jord igen; thi deraf er du tagen.

Hører dernæst ogsaa af Guds Ord, hvorledes I skulle skikke Eder imod hinanden i eders Ægteskab:

Saaledes skriver Apostlen Paulus: I Mænd, elsker eders hustruer, ligesom og Kristus elskede Menigheden og hengav sig selv for den, paa det han kunde hellige den, og han rensede den formedelst Vandbadet ved Ordet, at han maatte fremstille sig den, en herlig Menighed, som ikke har Plet eller Rynke eller noget deslige, men at den maa være hellig og straffelig. Saaledes er Mændene skyldige at elske deres Hustruer som deres egne Legemer; hvo som elsker sin Hustru, elsker sig selv.

Og Apostlen Peter skriver: I Kvinder! værers eders Ægtemænd underdanige, paa det og, dersom nogle ikke tro Ordet, de kunne vindes uden Ord ved Kvindernes Omgængelse, naar de skue eders kyske Omgængelse i Herrens Frygt. Eders Prydelse skal ikke være den udvortes, Haarfletning og paahængte Guldsmykker eller Klædedragt, men Hjertets skjulte Menneske i en sagtmødig og stille Aands uforkrænkelige Væsen, hvilket er meget kosteligt for Gud. Thi saaledes prydede sig og fordum de hellige Kvinder, som haabede paa Gud og vare deres Ægtemænd underdanige.

Derhos skulle kristne Ægtefolk læge sig paa Sinde Apostlen Paulus' Formaning: Ifører eder som Guds udvalgte, hellige og elskte, inderlig Barmhjertighed, Godhed, Ydmyghed, Sagtmødighed, Langmodighed, saa I fordrage hverandre og tilgive hverandre, dersom nogen haver Klagemaal imod nogen; ligesom og Kristus tilgav eder, saaledes og I. Men fremfor alt dette: Ifører eder Kærligheden, thi denne er Fuldkommenhedens Baand. Og Guds Fred fejre i eders Hjerter!

Men dersom Herren ikke bygger Huset, arbejde Bygningsmændene forgæves. Derfor ville vi anraabe Gud om Velsignelse over eder og sigte af Hjertet:

(Her sker Haandspaalæggelse, og Brudeparret knæler)

Vi bede dig, vor Gud og Fader, at du af din store Barmhjertighed vil give denne Brudgom og hans Brud Naade, Lykke og Salighed, baade til Legeme og Sjæl! Giv dem Naade til at tjene dig troelig, til at leve med hinanden i samdrægtig Kærlighed og til altid at vandre efter dit salige Ord, saa de paa den yderste Dag maa findes at være rette Kristne og dine kære Børn! Hør os i Jesu Navn, vor Fader o. s. v.

Fred være med eder! Amen.

Kollekt.

Lader os alle bede:

Herre Gud, himmelske Fader! vi takke dig, at du har indstiftet det hellige Ægteskab, og vi bede dig: vær du med din Naade hos dem, der have givet sig sammen i Ægteskab, og giv dem Velsignelse til, at de kunne leve med hinanden i Guds frygt og Kærlighed og ingen Aarsag give til Vrede og Usamdrægtighed, og at de, om den ikke kunne blive fri for Prøvelse, dog altid maa kunne erfare din naadige Hjælp. Giv dem og os alle at føre vort Liv saaledes her paa Jorden i Tro og Lydighed, at vi kunne blive til evig Tid salige ved din elskelige Søn, Jesus Kristus, vor Herre, som med dig lever og regerer i Hellig Aands Enhed, een sand Gud fra Evighed og til Evighed! Amen!

Eller:

Vi takke dig, kære Herre og himmelske Fader, at du har indstiftet det hellige Ægteskab, og vi bede dig, at du vil bevare denne din Ordning og Velsignelse urygget ogsaa blandt os. Giv alle kristne Ægtefolk ved din Hellig Aand, at de maa hjælpe hinanden til at holde fast ved din saliggørende Naade og leve tugtelig, retfærdig og gudelig i denne Verden, forventende din enbaarne Søns, vor Herres Jesu Kristi, Herligheds Aabenbarelse! Gør dem glade i Haabet, taalmodige i Trængslen og varagtige i Bønnen, og styrk dem til at være levende Lemmer af din hellige Menighed, saa at de engang med den samme kunne samles hos dig i de evige Boliger! Derom bede vi alle i vor Herres Jesu Navn. Amen!

Herren være med eder!

Herren velsigne dig og bevare dig! Herren lade lyse sit Ansigt over dig og være dig naadig! Herren løfte sit Aasyn paa dig og give dig Fred! Amen!

Hvilket hermed bekendtgøres for alle vedkommende til Efterretning og Iagttagelse.

Love og Ekspeditioner 1897-98, s. 49-54.

1897, 10. april: Ministeriets Cirkulære (til Biskopperne) ang. Brugen af Evangelierne ved Altertjenesten, naar fuld Messe ikke holdes.

Det er kommet til Ministeriets Kundskab, at flere Præster ere i Tvivl om, hvorledes der, efter at de gamle Evangelieteksters Eneret ved Altertjenesten er ophævet ved allerhøjeste Resolution af 22. Januar d. A., skal forholdes med Hensyn til Brugen af Teksterne ved Altertjenesten paa saadanne Steder, hvor der ikke holdes fuld Messe, og navnlig om, hvor vidt, naar der prædikkes over den gamle Tekstrække, det nye Evangelium skal messes, og omvendt det gamle Evangelium messes, naar der prædikkes over den nye Tekstrække, saaledes at Epistlerne altid bortfalde ved Alteret i de her omhandlede Tilfælde.

Foranlediget heraf skulde Ministeriet, der allerede i sit Cirkulære af 29. Januar d. A. har fremhævet det ønskelige i, at der samtidig med Indførelsen af de ved fornævnte allerhøjeste Resolution af 22. f. M. bifaldte Ændringer i Gudstjenesten genindføres fuld Messe, hvor denne maatte være gaet af Brug, tjenstligst anmode deres Højærværdighed om at ville tilkendegive Præsterne i det Dem betroede Stift, at Bestemmelsen i den kongelige Resolution af 22. Januar d. A., jfr. Bekendtgørelse af 29. f. M. § 1, om, at i de Kirkeaar, i hvilke der prædikkes over de

gamle Evangelier, de nye messes fra Alteret, alene er at forstaa som gældende om den fulde Messe, hvorimod der i alle Tilfælde, hvor særlige Forhold maatte gøre det nødvendigt eller ønskeligt at inklade Afholdelse af fuld Messe, vil være at forholde sig paa den Maade, at den gamle Episteltekst messes (oplæses) fra Alteret i de Kirkeaar, da der prædikes over de gamle Evangelietekster, medens den nye Episteltekst skal messes, naar der prædikes over de nye Evangelietekster.

Love og Ekspeditioner 1897-98, s. 63.

1898, 14. februar: Ministeriets Skriv. (til Biskoppen over Sjællands Stift) ang., hvorledes der ved fuld Messe skal forholdes med Hensyn til de anordnede Epistelteksters Brug ved Altertjenesten.

I et med deres Højærdighed behagelige Skrivelse af 16. November f. A. modtaget Andragende have Provsterne N. N. og N. N. bl. a. forespurgt, hvorledes der efter Bekendtgørelsen af 29. Januar f. A. om nogle ved kongelig Resolution af 22. f. M. bestemte Forandringer i den almindelige Gudstjeneste paa Søn- og Helligdage skal forholdes ved fuld Messe med Hensyn til de forordnede Epistelteksters Brug ved Altertjenesten, nemlig om Epistlen, der messes, skal rette sig efter det Evangelium, over hvilket der prædikes, eller efter det, der messes fra Alteret. Ved hertil at indsende dette Andragende har Deres Højærværdighed udtalt, at da den ovennævnte kongelige Resolution, for saa vidt angaar Prædiketeksternes Brug ved Altertjenesten, kun går ud paa, at de gamle Evangelieteksters Eneret ved Altertjenesten ophæves, maa den tidligere Resolution af 28. Januar 1885 § 4 givne Bestemmelse, at »hvor der er fuld Messe, benyttes de nye Epistler, naar der prædikes over de nye Evangelier«, anses for at staa uforandret ved Magt, og at der saaledes ikke kan være Tvivl om, at den Epistel, der messes fra Alteret, skal rette sig efter det Evangelium, som der prædikes over.

I Anledning heraf skulle Ministeriet tjenstligt melde til behagelig Efterretning og videre Bekendtgørelse, at man er enig i Deres fornævnte Udtalelse om, at den Epistel, der messes fra Alteret, skal rette sig efter det Evangelium, som der prædikes over, hvilket ogsaa er i overensstemmende med den Regel, der ved Ministeriets Cirkulære af 10. April f. A. er givet for det Tilfælde, at særlige Omstændigheder maatte gøre det ønskeligt eller nødvendigt at undlade Afholdelse af fuld Messe.

Love og Ekspeditioner 1897-98, s. 231-32.

1898, 3. august: *Ministeriets Bekendtgørelse ang. nogle Forandringer i de ved allerhøjeste Resolution af 28. Januar 1885 autoriserede nye Prædiketekster.*

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det den 15. f. M. [15. juli 1898] behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at bifalde, at der i de ved allerhøjeste Resolution af 28. Januar 1885 autoriserede nye Prædiketekster finder efterstaaende Forandringer Sted:

1. Søndag i Advent, Lektien Es. 42,1-12 forkortes til 42,1-9,
2. Søndag i Advent, Evangeliet Matth. 25,1-13 bør begynde som i det Nye Testament: Da skal Himmeriges Rige lignedes ved o. s. v.
3. Søndag i Advent, Lektien Es. 40,1-11 forkortes til V. 1-8,
4. Søndag i Advent, Ev. Joh. 3,22-36 forkortes til V. 25-36,
Søndag efter Jul, Lekt. Salme 103,1-22 forkortes til V. 1-13,
3. Søndag efter H. 3 K., Ep. Hebr. 11,1-10 forkortes til V. 1-6.
5. Søndag efter H. 3 K., Ep. 1. Kor. 3,3-23 forkortes til V. 3-17,
Seksagesima, Ep. 2. Tim. 3,10-4,5 forkortes til 3,10-17,
1. Søndag i Fasten, Ep. Jak. 1,2-16 forkortes til V. 5-16,
Paaskedag, Ep. 1. Ped. 1,3-12 forkortes til V. 3-9,
Bededag, Ep. Hebr. 10,19-31 forkortes til V. 19-25,
4. Søndag efter Paaske, Ev. Joh. 8,21-36 forkortes til V. 28-36,
5. Søndag efter Paaske, Ev. Joh. 17,1-19 forkortes til V. 1-11,
6. Søndag efter Paaske, Ep. Rom. 8,29-39 forkortes til V. 31b-39,
Pinsedag, Lekt. Ap. G. 2,14-41 forkortes til V. 22-41,
2den Pinsedag, Ev. Joh. 4,5-26 forkortes til V. 13-26,
1. Søndag efter Trinitatis, Ep. 1. Tim. 6,6-19 forkortes til V. 6-16,
6. Søndag efter Trinitatis, Ev. Matth. 19,16-30 forkortes til V. 16-26,
7. Søndag efter Trinitatis, Lekt. Ap. G. 14,8-23 forkortes til V. 8-20,
8. Søndag efter Trinitatis, Lekt. Ap. G. 20,17-38 forkortes til V. 24-35,
9. Søndag efter Trinitatis, Ep. 2. Tim. 1,3-14 forkortes til V. 6-14,
11. Søndag efter Trinitatis, Ep. Rom. 10,4-18 forkortes til V. 4-17,
17. Søndag efter Trinitatis, Ev. Mark. 2,14-28 forkortes til V. 14-22,
18. Søndag efter Trinitatis, Ev. Joh. 15,1-17 forkortes til V. 1-11,
22. Søndag efter Trinitatis, Ev. Matth. 18,1-20 forkortes til V. 1-14.

Det har derhos lige allernaadigst behaget Hans Majestæt Kongen at autorisere den saaledes ændrede 2den Tekstrække til fra Advent Søndag i indeværende Aar

at bruges ved Gudstjenester og at indføres i nye udgaver af Alterbogen¹⁷ og Salmebogen samt at bemyndige Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet til at foretage alle til Gennemførelsen af foranstaaende saavel som til de derved foranledigede Forandringer i Almanakken fornødne Foranstaltninger.

Hvilket herved tilkendegives for alle vedkommende til Efterretning og Iagttagelse.¹⁸

Love og Ekspeditioner 1897-98, s. 333-335.

1898, 8. september: *Bekendtgørelse ang. Autorisation af et nyt Ritual for Bispevielse.*

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det den 3. d. M. behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at autorisere et saalydende Ritual for Bispevielse:

Love og Ekspeditioner 1897-98, s. 356 ff.

De biskoppelige handlinger indgår ikke i alterbogen og i denne sammenhæng, så ovenstående tekst skal formentlig ikke tages med i bilaget!?

¹⁷ Ændringerne blev indarbejdet i Alterbogen 1901. Der har altså været et eller flere kirkeår, hvor man måtte klare sig på anden vis. I mit eksemplar af *Anden Række* (1885) er forkortelserne markeret med blyantsparenteser. Den hidtidige publikation af *Anden Række* i flere oplag har tilsyneladende haft karakter af en slags forsøgsordning, selv om ordet ikke har været brugt. Og i hvert fald har jeg ikke fundet spor af, at teksterne har været indarbejdet i den forordnede alterbog, før det skete i alterbogen fra 1901.

HVI: Det er uklart, om resolutionen fra 1898 også betød forandringer i bestemmelserne fra 1885 om brugen af anden tekstrække, herunder især reglen om, at evangeliet fra første række altid havde fortrinsret ved altertjenesten. Hvornår begyndte man at læse evangeliet fra anden række fra alteret i ulige år, hvor der blev prædikeret over første tekstrække?

¹⁸ I Love og Ekspeditioner er der en fodnote (s. 333) med følgende tekst: »Ovenstaaende Bekendtgørelse omsendtes til Præsterne med et Cirkulære til Biskopperne af s. D. [3. aug. 1898], hvori Præsternes Opmærksomhed bedes henledet paa, at den saaledes ændrede anden Tekstrække er autoriseret fra Advent Søndag i 1898 at bruges ved Gudstjenesten i Stedet for den tidligere autoriserede anden Tekstrække og i samme Omfang som denne.«

HVI: Det pågældende cirkulære er ikke aftrykt. Og det er heller ikke helt klart for mig, hvad det i praksis betød med hensyn til halve messer og brugen af evangeliet fra anden række alteret. Det bør undersøges nøjere. Svar: Det forelå allerede bestemmelser om disse punkter i bekendtgørelse af 29. jan. 1897, hvor bestemmelsen om de gamle evangeliers eneret ophævedes. Og i et andet cirkulære af samme dato anbefaledes det at genindføre fuld messe, hvor denne måtte være gået af brug. Dvs. afskaffelse af halv messe.

1898, 8. september: *Bekendtgørelse ang. Autorisation af et nyt Ritual for Præstevielse.*

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det den 3. d. M. behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at autorisere et saalydende Ritual for Præstevielse:

Love og Ekspeditioner 1897-98, s. 362 ff.

Skal formentlig ikke medtages, da alterbogen ikke indeholder de biskoppelige handlinger.

1898, 21. november: *Ministeriets Bekendt. ang. Præsters Selvkommunion.*

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det den 11. d. M. behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at bifalde:

1. At der i Stedet for de i allerhøjeste Resolution af 15. September 1886 givne Regler for Præsters Selvkommunion fastsættes følgende:

Ved Præsters Selvkommunion, der undtagelsesvist kan finde Sted, naar en Præst ønsker at tage Del i den hellige Nadvere, uden at have nogen anden Præst til Stede, som kan betjene ham dermed, gør han sit Ønske derom vitterligt for Nadvergæsterne, idet han, efter at have tilsagt dem Syndernes Forladelse, siger:

»Ogsaa jeg ønsker i Dag at nyde den hellige Nadvere og vil selv meddele mig den sammen med Eder, da jeg ikke har nogen Præst her, som kan betjene mig dermed.«

Idet han derpaa knæler ned paa Bedeskamlen, hvis Skriftemaalet foregaar ved Alteret, eller staar med Ansigtet vendt mod Nadvergæsterne, hvis det foregaar i en Skriftestol, siger han lydeligt:

»Kære Herre Gud og himmelske Fader, jeg bekender for Dig af et angerfuldt Hjærte min Synd og Skyld, men jeg tror paa alle mine Synders naadige Forladelse for din Søns Jesu Christi Skyld. Modtag mig da som Gæst ved Dit Bord og styrk mig i Troen ved min Frelasers hellige Legeme og Blod! Amen.«

Ved Altergangen uddeler Præsten først Sakramentet til alle de andre Nadvergæster og derpaa kommunikerer han sig selv, idet han anvender de sædvanlige Ord: »dette er Jesu sande Legeme« og »dette er Jesu sande Blod«. I Slutningsordene forandrer han ved det sidste Hold Nadvergæster, sammen med hvilket han har kommunikeret sig selv, Ordet »Eder« til »os« og »Eders« til »vore«.

2. At Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet bemyndiges til at træffe Foranstaltning til, at der i fremtidige Udgaver af Kirkeritualet og Alterbogen paa behørigt Sted optages et Afsnit om »Præsters Selvkommunion« overensstemmende med foranstaaende.

Hvilket hermed bekendtgøres for alle vedkommende til Efterretning og Iagttagelse.

Love og Ekspeditioner 1897-98, s. 410-411.

Fra Kappel Præsteembedes arkiv har jeg også et originalt tryk for 1898. Titlen er her lidt anderledes: »Bekendtgørelse angaaende Præsters Selvkommunion«. Og der er en underskrift: »Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, den 21de November 1898. V. Styhr. / Oskar Damkier. Detaljer i retskrivning er også anderledes.

1898, 21. november: Ministeriets Bekendtgørelse ang. Autorisation af et Ritual for Provste-Indsættelse.

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det den 11. d. M. behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at autorisere til Indførelse i den danske Folkekirke det nedenstaaende Ritual for Provste-Indsættelse, samt at bemyndige Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet at træffe Foranstaltning til, at dette Ritual optages i Fremtidige Udgaver af Kirkeritualet.

Love og Ekspeditioner 1897-98, s. 411 ff.

Skal formentlig ikke medtages i mit bilagsmateriale.

1898, 21. november: Ministeriets Bekendtgørelse ang. Autorisation af et Ritual for Kirkevielse.

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har den den 11. d. M. behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at autorisere Indførelse i den danske Folkekirke det nedenstaaende Ritual for Kirkevielse ...

Love og Ekspeditioner 1897-98, s. 413 ff.

Skal formentlig ikke medtages, da alterbogen ikke omfatter de biskoppelige handlinger.

1899, 18. februar

Kgl. Resolution, hvorved det paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling allernaadigst bifaldes, at der i den under 10. Januar 1895 allernaadigst autoriserede Liturgi for Daab og Nadvere må ske den Ændring, at i samme Indledningsordene til »Fadervor« gives følgende Form: »Fader vor, Du, som er i Himlene«.

Love og Ekspeditioner 1899-1900, s. 37.

1899, 28. februar: *Ministeriets Bekendtgørelse ang. Autorisation af den af det kirkelige Raad tilvejebragte »Psalmebog for Kirke og Hjem« til Brug ved Gudstjenesten, hvor Præst og Menighed ere enige derom.*¹⁹

Efter en af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet derom alledanigst nedlagt Forestilling har det ved allerhøjeste Resolution af 24. d. M. behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at bilade:

1. at den af det kirkelige Raad tilvejebragte »Psalmebog for Kirke og Hjem« maa autoriseres til Brug ved Gudstjenesten i de Menigheder, der matte blive enige med deres Præster om dens Indførelse til kirkelig Brug, og

2. at Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet allernaadigst maa bemyndiges til at anordne det fornødne med Hensyn til Psalmebogens Udgivelse, saa vel som til de Bønner m. v., der ville blive tilføjede den.

I Henhold hertil har Ministeriet truffet Foranstaltning til, at den saaledes autoriserede »Psalmebog for Kirke og Hjem« vil blive udgiven paa det kongelige Vaisenhusets Forlag i Forbindelse med de til samme hørende Kollektter, Evangelietekster og Bønner m. v., saaledes at intet Eksempplar af Psalmebogen vil komme i Boghandelen uden i Forbindelse med disse, hvorhos der, ligeledes paa samme Forlag, vil blive udgivet et Hjælpetillæg, hvorefter den hidtidige Psalmebog vil kunne benyttes Side og Side med den ny autoriserede.²⁰

Hvilket hermed bekendtgøres for alle vedkommende til Efterretning og Iagttagelse.

Love og Ekspeditioner 1899-1900, s. 42-43.

1899, 1. marts: *Ministeriets Cirkulære (til Biskopperne) ang. Indførelse af den autoriserede »Psalmebog for Kirke og Hjem«.*

Ved at tilstille Deres Højærværdighed et Antal Eksemplarer af en den 28. f. M. herfra udgaaet Bekendtgørelse om, at der ved allerhøjeste Resolution af 24. f. M. er med Autorisation paa den af det kirkelige Raad tilvejebragte »Psalmebog for Kirke og Hjem« til Brug ved Gudstjenesten i de Menigheder, der maatte blive enige med deres Præster om dens Indførelse til kirkelig Brug, skulde Ministeriet

¹⁹ En fodnote i Love og Ekspeditioner 1899-1900, s. 42, henviser til et cirkulære af 1. marts 1898 og et brev af samme dato til biskoppen over Sjællands Stift vedr. trykning af salmebog med kollektter, evangelietekster m.m.

²⁰ HVI: Det er nogle lidt mærkelige bestemmelser! Hvad er mon baggrunden? Muligvis er salmebogen blevet trykt, inden den er blevet autoriseret. Og man har ikke indarbejdet de reviderede kollektter og revisionen af anden tekstrække, som formentlig slet ikke har været alment tilgængelig. Undersøges evt. nærmere.

tjenstligst anmode Dem om, samtidig med at tilstille Præsterne i det Dem betroede Stift denne Bekendtgørelse, med Hensyn til Maaden, hvorpaa denne Psalmebog vil kunne indføres i Menighederne at meddele dem, at naar en Præst ønsker »Psalmebog for Kirke og Hjem« indført, bør han for at forskaffe sig Vished for, hvorvidt Menighedens Medlemmer samstemme med ham i saa Henseende, fra Prædikestolen rette en Opfordring til alle paagældende om inden en vis Frist ved Paategning paa en offentlig fremlagt Liste at tilkendegive deres afvigende Mening. Fremkommer der herefter Indsigelser mod Psalmebogens Indførelse, men Præsten ikke mener at burde tage disse til Følge, bliver Spørgsmaalet at forelægge Biskoppen, eventuelt Ministeriet, til Afgørelse. Fremkommer ingen Indsigelse inden Fristens Udløb, er Indførelsen dermed vedtaget.

Love og Ekspeditioner 1899-1900, s. 43-44.

1900, 21. november

Kgl. Resolution, hvorved det paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har behaget Hs. Maj. Kongen allerhøjst at forsyne »Bønner ved særlige Lejligheder« med allerhøjeste Autorisation samt at bemyndige Ministeriet til at foranstalte det fornødne med Hensyn til de saaledes autoriserede Bønners Optagelse i Alterbogen.

Love og Ekspeditioner 1899-1900, s. 530.

1900, 5 december: Bekendtgørelse angaaende en ændret Form for Spørgsmaalene ved Konfirmationshandling.

Paa Ministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling har det under 21de f. M. [21. nov. 1900] behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at bifalde, at de Spørgsmaal, der ved Konfirmationshandlingen i den danske Folkekirke stilles til Konfirmanderne, gives følgende Form:

- 1) N. N. Forsager du Djævelen og alle hans Gerninger og alt hans Væsen?
- 2) Tror du paa Gud Fader, den almægtige, og paa Jesus Kristus, hans eenbaarne Søn, og paa den Hellig Aand, alt som vor kristne Tro lyder?

3) Er det din Vilje at blive i denne din Daabspagt til din sidste Salige Ende? Det har derhos lige allernaadigst behaget Hans Majestæt Kongen at bemyndige Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet til at træffe Foranstaltning til, at Spørgsmaalene i den saaledes ændre Form indføres i Menighederne og optages i fremtidige Udgaver af Alterbogen.

I Henhold hertil fastsætter Ministeriet herved, at de ved foranstaaende allerhøjeste Resolution bifaldte Ændringer i Formen for Spørgsmaalene ved Konfirmationshandling i den danske Folkekirke skulle træde i Kraft ved den almindelige Konfirmation i Foraaret 1901, saaledes at fra og med denne de Spørgsmaal, der ved Konfirmationshandling i den danske Folkekirke stilles til Konfirmander, gives den foranførte allerhøjst approberede Form.

Hvilket hermed bekendtgøres for alle vedkommende til Efterretning og Iagttagelse.

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, den 5te December 1900.

Bjerre.

/ Oskar Damkier.

k: Original bekendtgørelse fra Kappel Præsteembede.